UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra pastorálních oborů a právních věd
Liturgika

Vojtěch Vágai

VELIKONOČNÍ VIGILIE V HISTORII, JEJÍ REFORMY OD PIA XII. DO SOUČASNOSTI A JEJICH PŘIJETÍ VE VYBRANÝCH FARNOSTECH ČESKOBUDĚJOVICKÉ DIECÉZE

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Jan Kotas

PRAHA 2010

Děkuji především ThLic. Mgr. Janu Kotasovi za vedení této diplomové práce a za veškerou pomoc s jejím vypracováním.

Mé poděkování patří také všem, kteří mi se vznikem této práce jakýmkoli způsobem pomáhali. Děkuji Mag. theol. Stanislavu Brožkovi za pomoc s obstaráním potřebných knih a s jejich překlady, PhDr. Radkovi Tichému za obětavou pomoc s výzkumem a konečně administrátoru mé rodné farnosti, Dr. Václavovi Píchovi, JC.D., za probuzení zájmu o liturgii.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 30. dubna 2010

Obsah

Úvod ... 4

1 Postavení Velikonoc v rámci liturgického roku ... 6

2 Historický vývoj průběhu slavení velikonoční vigilie ... 10
2.1 První zmínky o slavení Velikonoc ... 10
2.2 Křest v díle *Apoštolská tradice* ... 12
2.3 Vliv Jeruzalémské praxe a vznik velikonočního třídenní ... 15
2.4 Středověký vývoj ... 17
2.5 Tridentský koncil a papež sv. Pius V. ... 18
2.6 Reforma Pia XII. ... 20
2.7 Druhý vatikánský koncil ... 21
2.7.1 Jan XXIII. ... 21
2.7.2 Missale Romanum, Editio typica 1970 ... 22
2.7.3 Missale Romanum, Editio typica tertia 2000 ... 22
2.7.4 Český misál, 1983 ... 23

3 Hlavní prvky liturgie velikonoční vigilie ... 24
3.1 Liturgie světla ... 24
3.1.1 Oheň ... 24
3.1.2 Velikonoční svíce ... 26
3.1.3 Velikonoční chvalozpěv ... 29
3.2 Liturgie slova ... 32
3.3 Křestní liturgie ... 33
3.3.1 Litanie ke všem svatým ... 34
3.3.2 Svěcení křestní vody ... 35
3.3.3 Křest ... 35
3.3.4 Obnova křestního slibu ... 36
3.4 Eucharistická liturgie ... 37

4 Přehled změn v předepsaném slavení velikonoční vigilie ... 38

5 Průzkum ... 52

Závěr ... 58

Seznam použitých zkratek ... 61

Citované prameny ... 62

Použitá literatura ... 64

Internetové zdroje: ... 67

Resumé ... 68

Anglická anotace ... 69

Úvod

> „Jestliže Kristus nebyl vzkříšen, pak je naše zvěst klamná, a klamná je i vaše víra. (...) Avšak Kristus byl vzkříšen jako první z těch, kdo zesnuli. A jako vešla do světa smrt skrze člověka, tak i zmrtvýchvstání: jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života.“ (1 Kor 15, 14. 20–22)

Víra ve zmrtvýchvstání ukřižovaného a pohřbeného Ježíše je vlastním jádrem křesťanství. Tuto víru v sobě obnovujeme při každé mši svaté, zvláště při mši v neděli. Mimořádně výjimečným způsobem však tuto víru obnovujeme, událost této víry oslavujeme a plody Kristova umučení a vzkříšení si nově přivlastňujeme, když na památku blažené noci, která „jediná směla znát čas i hodinu, kdy Kristus vstal z říše zemřelých,“ (*Exsultet*) bdíme v modlitbách a čtení Písma. Právě velikonoční vigilii je věnována tato práce.

K vybrání tohoto tématu mě vedlo osobní a hluboké prožívání liturgie velikonoční vigilie v mé rodné farnosti v Českém Krumlově, kterou jsem již od raného věku vždy každý rok rád slavil. Proto, abych více pronikl do jejího smyslu slavení a odhalil tajemství, která pro mě byla skryta, jsem se rozhodl k jejímu zkoumání. Vzhledem k tomu, že pocházím z českobudějovické diecéze, za kterou se také připravuji k přijetí svátosti kněžství, jsem se zaměřil ve své sondě na kněze tohoto správního území.

Cílem této práce je prostudovat podstatné prvky v slavení liturgie velikonoční vigilie, především jejich původ, význam a místo. Dále se tato studie pokouší zmapovat vývoj těchto částí, zejména pomocí srovnávací analýzy. Přitom je zvláštní pozornost věnována době po reformě Pia V., Pia XII. a po Druhém vatikánském koncilu. Následně se zabývá odezvou, jak byly poslední dvě reformy přijaty věřícími současníky.

Metodologicky se jedná zejména o komparaci pramenů (liturgických textů) za pomoci odborné literatury (historických pramenů) s použitím srovnávací analýzy forem, která je doplněna kvalitativními rozhovory.

Tato práce si neklade za cíl vyčerpávajícím způsobem prozkoumat dané téma. Část popisující historický vývoj je zaměřena pouze na nejdůležitější prvky této slavnosti. Z důvodu absence rubrik a modliteb popisujících udílení svátosti křtu v Římském misálu, není ani v této práci tento prvek liturgie velikonoční noci blíže zkoumán. Průzkum, který je

součástí této práce, není založen na striktních zásadách a principech moderního sociologického průzkumu, ale snaží se přiblížit téma této práce ještě jiným způsobem, než pouze skrze odbornou literaturu a studium pramenů.

Práce je strukturována následovně: Nejprve je vyložen vztah Velikonoc k celému liturgickému roku a postavení velikonoční vigilie v rámci velikonočního tridua (první kapitola). Po té je načrtnut historický vývoj slavení vigilie od prvních křesťanských staletí až po misál Pavla VI. (druhá kapitola). V další (třetí) kapitole, strukturované podle jednotlivých částí současného obřadu, jsou podrobně rozebrány jednotlivé liturgické prvky vigilie a po té je přehledně představena a interpretována srovnávací analýza tří forem velikonoční vigilie – podle Misálu Pia V., podle obnovy vigilie Piem XII. a podle současné pokoncilní verze (čtvrtá kapitola). V páté kapitole jsou popsané změny ukotveny sociálně: pomocí tří kvalitativních rozvorů s kněžími, kteří prožili obě zásadní reformy vigilie, je zkoumáno, jak byly dávné změny liturgie vnímány kdysi a dnes. Závěrečná kapitola celou práci shrnuje a ještě jednou interpretuje proces liturgického vývoje, který lze na proměnách vigilie pozorovat.

1 Postavení Velikonoc v rámci liturgického roku

Letmý pohled do kterékoli liturgické knihy, která obsahuje tzv. tabulku liturgických dnů, nás přesvědčí o jednom: Velikonoční triduum má v rámci liturgického roku jedinečné postavení, je význačnější než jakýkoli jiný svátek či slavnost. Nejen že ničemu jinému nemůže být dána přednost, ale nic jiného, s čím se během liturgického roku setkáváme, se triduu nevyrovná.[1]

> „Protože dílo vykoupení lidstva a dokonalé oslavy Boží naplnil Kristus především skrze své velikonoční tajemství, jímž svou smrtí naši smrt přemohl a zmrtvýchvstáním obnovil život, vyniká posvátné velikonoční triduum umučení a zmrtvýchvstání Páně jako vrchol celého liturgického roku. Významné postavení, jaké má neděle v týdnu, má i velikonoční slavnost v liturgickém roce.“[2]

Jestliže všechno „na světě má být zaměřeno k člověku jako svému středu a vyvrcholení“[3] a přitom život každého křesťana je zaměřen ke Kristu, od něj vychází a k němu směřuje,[4] je pochopitelné, že kristocentricky jsou orientovány všechny aspekty křesťanského života[5] a že křesťanská bohoslužba je pokračováním toho, co konal Kristus.[6] Je dokonce více, totiž činností samého Krista, hlavy církve, a výkonem jeho kněžství.[7] Oslavou, připomínkou a aktualizací událostí spojených se životem Pána Ježíše Krista se stává také celý roční cyklus, v němž pouhý pohyb kosmických těles dostává soteriologickou a liturgickou dimenzi: „Proto liturgický rok, který zbožnost církve živí a doprovází, není chladným a neúčinným zpřítomněním skutečností, které náleží minulosti, nebo pouhým a prázdným vzpomínáním na události minulých dob. Liturgický rok je spíše sám Kristus, který neustále žije ve své církvi a pokračuje v cestě svého nezměrného milosrdenství.“[8] „V ročním okruhu slaví církev vždy znovu celé Kristovo mystérium od

---

[1] Viz např. Tabulka liturgických dnů, in: Denní modlitba církve, sv, 1: Doba adventní a vánoční, 2. upravené a doplněné vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 91–93, nebo Tabulka liturgických dnů, in: Český misál, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1983, 87–88.
[2] Všeobecná ustanovení o liturgickém roce a o kalendáři, in: Český misál, Praha: Sekretariát české liturgické komise, 1983, 78–101, čl. 18.
[3] DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, druhé vydání, Praha: Zvon, 2002, 173–265, čl. 12.
[4] Srov. tamtéž: čl. 22.
[5] Srov. Katechismus katolické církve, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995, čl. 519–521.
[6] Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. prosince 1963), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, druhé vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 125–171, čl. 6.
[7] Srov. tamtéž.: čl. 7.
[8] PIUS XII.: Encyklika o posvátné liturgii *Mediator Dei*, (ze dne 20. prosince 1947), Brno, 1948, čl. 163.

jeho vtělení až do seslání Ducha svatého a očekávání příchodu Páně.“ A protože středem a vrcholem Kristova života bylo jeho umučení na kříži a vzkříšení třetího dne,[9] logicky má toto Kristovo velikonoční tajemství mimořádné postavení v životě jeho učedníků, včetně ročního cyklu: tak jako je vrcholem každodenního života křesťanských obcí zpřítomnění Kristovy smrti a triumfu nad smrtí v eucharistické oběti,[10] vrcholem každého týdne první den po sobotě, v jehož ranních hodinách ženy a učedníci nalezli prázdný hrob,[11] tak jsou vrcholem a středem každého roku našeho života velikonoční svátky.

Lze mluvit o určitém genetickém významu Velikonoc pro celý liturgický rok, neboť „jak teologicky, tak historicky vyrostl celý liturgický rok z velikonočního spásného činu Kristova a jeho slavení.“[12] Prvotní církev kladla velký důraz na oslavu vzkříšení našeho Pána Ježíše Krista. V prvním a snad ještě i ve druhém století nebyl rozdíl ve slavení liturgie mezi jednotlivými týdny roku. Křesťanské velikonoční tajemství se slavilo každou neděli jako týdenní Pascha. Rok tedy plynul v pravidelném rytmu jednotlivých týdnů, v nichž se vracela památka smrti a vzkříšení Krista. „Na tomto jednotném pozadí se koncem druhého století začala výrazněji rýsovat slavnost utrpení a vzkříšení, a to v době, o níž se soudilo, že je skutečným výročím nejvýznamnějších Velikonoc v duchovních dějinách lidstva. Začal se vyvíjet liturgický rok, začal se rozvíjet velikonoční okruh.“[13]

Křesťanské Velikonoce se vyvinuly ze židovského svátku pesach, který se slaví 14. a 15. dne měsíce nisanu[14] podle židovského kalendáře. Hebrejské slovo pesach (pascha) znamená přejetí (přechod) a projití. Židé si jím připomínají dvě události ze svých dějin. Jednak je to přejití anděla zkázy kolem otrockých židovských domů v Egyptě, jenž byl trestající rukou Boží, a jednak se jedná o připomínku následného vyvedení vyvoleného národa z egyptského zajetí s vlastním projitím Rákosovým mořem.[15] V rané církvi se Velikonoce slavily zprvu v den židovského svátku. Ještě dnes se považuje křesťanská slavnost velikonoční noci také za vzpomínku na starou smlouvu. Koncil nicejský v roce

---

[9] Srov. např. POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, 3. doplněné vydání, Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006, 323.
[10] Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus*, (ze dne 28. října 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, druhé vydání, Praha: Zvon, 2002, 267–297, čl. čl. 30, srov. též DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum Concilium*, čl. 6.
[11] Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum Concilium*, čl. 102.
[12] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 62.
[13] POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990, 97.
[14] Tento svátek se konal v období jarního úplňku.
[15] Srov. 3. čtení v obřadu Velikonoční vigilie Ex 14,15–15,1.

325 určil po delším sporu datum Velikonoc na neděli po prvním jarním úplňku. Tak se křesťanské svátky oddělily od židovského kalendáře. Poslední důležité diskuse o pevném či pohyblivém datu Velikonoc proběhly na Druhém vatikánském koncilu v rámci návrhů na celkovou úpravu kalendáře (v tomto případě nikoli liturgického, ale gregoriánského, tj. rozdělení roku na měsíce a týdny). Především proto, že kalendář je realitou sdílenou i s lidmi mimo církev, se však k výraznějším úpravám nepřikročilo.[16]

Kromě genetického významu Velikonoc pro liturgický rok lze ještě mluvit o významu formačním. „Oslava tajemství vykoupení liturgický rok přímo formuje. Velikonoční tajemství je pramenem, který liturgickým rokem proudí, stěžejním bodem, kolem něhož se točí.“[17] Velikonoční třídenní do sebe jakoby vtahuje dva bezprostředně sousedící týdny (Svatý týden a velikonoční oktáv), ale spolu s nimi přímo se k těmto svátkům vztahuje celkem 14 týdnů tzv. velikonočního okruhu od popeleční středy po slavnost seslání Ducha svatého. V době, kdy liturgický kalendář znal ještě septuagesimu, a svatodušní oktáv se jednalo o celkem 18 týdnů, tedy třetinu celého liturgického roku![18] Kromě této „makro“ formační dimenze Velikonoc v rámci liturgického roku lze mluvit ještě o určité „mikro“ dimenzi, neboť „pro křesťany je každá neděle především velikonočním slavením, celá ozářená slávou vzkříšeného Pána. (…) ‚Neděli slavíme kvůli úctyhodnému zmrtvýchvstání Pána našeho Ježíše Krista nejen o Velikonocích, ale v každém týdenním cyklu,‘ napsal na začátku 5. století papež Inocenc I.“[19] Každý závěr týdne s postním dnem pátkem a slavením neděle je tak malým velikonočním triduem. V některých společenstvích je tato skutečnost zvláštním způsobem vyjádřena i liturgií *každého* víkendu slavené skutečně jako malé triduum (příkladem je komunita ve francouzském Taizé slavící v pátek bohoslužbu kříže a v sobotu večer Slavnost světla, podobně ale také Komunita Blahoslavenství, aj.).

Jméno svátků *Velikonoce* samozřejmě pochází od veliké noci, tedy od času bdění a čekání na příchod Pána, které je vrcholem celého třídenní.[20] Během historického vývoje

---

[16] Viz POLC Jaroslav V.: Posvátná liturgie, Řím, křesťanská akademie, 1981, 277–280.
[17] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 34.
[18] Septuagesima, sexagesima a quinquagesima byly tři neděle před dnešní první nedělí postní (quadragesima). Již o těchto nedělích se ve mši například vynechávalo Gloria.
[19] JAN PAVEL II.: Apoštolský list *Dies Domini*, (ze dne 31. května 1998), Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1999, čl. 8 a 19.
[20] Srov. BERGAMINI, A.: Triduo Pasquale, in: SARTORE Domenico, CSJ, TRIACCA Achille, SDB, CIBIEN Carlo, SSP (ed): Liturgia, Milano: Edizioni San Paolo, 2001, 2028–2037, 2030.

došlo k jistému oddělení tridua a nedělní slavnosti vzkříšení: „Ještě dekret *Maxima redemptionis nostrae mysteria* z 16. 11. 1955 počítá k *svatému třídenní* (sacrum triduum) čtvrtek, pátek a sobotu Svatého týdne, i když do soboty zahrnuje velikonoční vigilii. Je to v podstatě ještě středověké chápání tohoto třídenní. Dnešní rozsah slavených dnů se ztotožňuje s původní starokřesťanskou praxí“[21] a také podtrhuje jeho jednotu: „Velký pátek a velikonoční noc jsou dvě stránky téže skutečnosti: bez smrti není žádného zmrtvýchvstání, smrt je jen branou do slávy. Proto tvoří tři svaté dny ve skutečnosti den jediný.“[22] Tuto jednotu naznačuje i struktura bohoslužeb: čtvrteční mše na památku poslední večeře Páně je jakoby neukončená, bez požehnání, velkopáteční obřady jsou nezapočaté a neukončené a eucharistie je dovršena až slavením velikonoční vigilie s požehnáním a propuštěním.[23]

[21] BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 22.
[22] RICHTER Klemens: Liturgie a život: Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie, Praha: Vyšehrad, 1996, 155.
[23] Srov. KAŇA Jiří: Stručný nástin teologie diakonátu, in: kolektiv autorů: O služebném kněžství, Svitavy: Trinitas, 2006, 112–132, 123.

2 Historický vývoj průběhu slavení velikonoční vigilie

2.1 První zmínky o slavení Velikonoc

V Novém zákoně zmínky o slavení křesťanských Velikonoc prvotní církví v Jeruzalémě nenajdeme, neobsahuje ani žádné jasné svědectví, že by už apoštolské obce slavily paralelně při židovských oslavách svátku Paschy s nimi se časově překrývající křesťanské události spásy jako křesťanské sváteční dny.[24] Jen na základě prvního listu Korintským 5,7–8[25] můžeme usuzovat, že židovská slavnost Paschy dostala v tehdejším vědomí křesťanů nový smysl: Obětovaným velikonočním beránkem je pro křesťany Ježíš Kristus.

První písemná zmínka o Velikonocích pochází z let 166 až 180[26] z homilie Melitona ze Sard:

> „Velikonoční tajemství je nové i staré; věčné i časné; pomíjivé i nepomíjivé; smrtelné i nesmrtelné. Staré je podle Zákona, nové podle Slova; časné je svou předobrazností, věčné svou milostí; pomíjivé je v obětování ovce, nepomíjivé v životě Páne; smrtelné je v jeho pohřbení, nesmrtelné v jeho zmrtvýchvstání. Zákon je sice starý, ale Slovo je nové; předobraz je časný, ale milost je věčná; ovce je pomíjivá, nepomíjivý je však Pán, který jako beránek byl obětován, ale jako Bůh vstal z mrtvých.“ (Velikonoční homilie Melitona ze Sard)[27]

Úryvek z homilie nám dává tušit, že pro křesťany druhého století byla podobnost a zároveň nepodobnost křesťanských Velikonoc s židovskou paschou, předobrazem, který byl v Kristu naplněn a překonán, velmi důležitá. „Velikonoce jako přechod nalezneme již u Jana 13, 1 a toto pojetí je tak běžné v patristické literatuře zlatého období, že je překvapující, že není centrální ani ve velikonoční teologii, ani v teologii křtu, dokud se neobjevuje u Klementa a Origena na počátku 3. století.“[28]

---

[24] Srov. HAHN Ferdinand: Der urchristliche Gottesdienst, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1970, 64n.
[25] ČEP 1 Kor 5,7–8: „Odstraňte starý kvas, abyste byli novým těstem, vždyť vám nastal čas nekvašených chlebů, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus. Proto slavme velikonoce ne se starým kvasem, s kvasem zla a špatnosti, ale s nekvašeným chlebem upřímnosti a pravdy.“
[26] CATELLA Alceste, REMONDI Giordano (ed.): Celebrare l'unità del Triduo Pasquale. Una Veglia illuminata dall'Assent, Torino: Leumann, 1998, 30.
[27] Cit. dle Z velikonoční homilie biskupa Melitona ze Sard, in: Denní modlitba církve, sv. 2: Doba postní a velikonoční, druhé upravené vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 473–474.
[28] TAFT Robert: Návraty k historicismu, in: Život z liturgie: Tradice Východu i Západu, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, 28–48, 34. Více o Velikonocích jako přechodu WAGNER Johannes, FISCHER Balthasar: Die Feier der Heiligen Woche, Trier: Paulinus, 1956, 152–154.

Jiná písemná zmínka o Velikonocích pochází z 2. století.[29] Papež Viktor I. (189–198?) se vyjadřuje k diskusi, kdy mají křesťané Velikonoce slavit. Šlo v podstatě o vnitrocírkevní spor,[30] zda se má slavit výroční památka velikonočního tajemství nezávisle na určitém dni týdne, tedy vždy 14. nisanu,[31] nebo až v neděli po tomto dni. „První způsob užívali zejména křesťané Malé Asie a Sýrie, proto se jim také říkalo „kvartodecimáni" „čtrnáctníci", zatímco Řím a většina ostatních místních církví dávaly přednost druhému způsobu. Obě skupiny, reprezentované na jedné straně především maloasijskými biskupy Polykarpem ze Smyrny (+ mezi 155 a 168) a Polykratem z Efezu (+ kolem 200), na druhé straně papeži Anicetem (+ 166) a Viktorem I. (+ kolem 200), se pro svůj velikonoční termín odvolávají na apoštolskou tradici, i když za tím účelem udávají různé apoštoly (první skupina apoštola Jana, druhá na apoštola Petra)."[32] Z výše řečeného lze usoudit, že křesťanské slavení Velikonoc mělo svůj vlastní charakter již ve století prvním. O tomto sporu nás blíže informuje Eusebius z Césareje (+ 339?) na základě úředních akt, které měl k dispozici.[33]

Obě dvě názorové skupiny měly v podstatě stejný průběh oné slavnosti. Jejím obsahem bylo slavení velikonočního tajemství v komplexním smyslu. Rozdílným však byl důraz ve slavení. První skupina „kvartodecimáni" se blíži ve svém pojetí k odkazu, který byl převzat ze židovství, a tak byli i těsněji spojeni se Starým zákonem, neboť i samotné geografické a kulturní zázemí a původní náboženství těchto křesťanů Východu bylo židovství. Jejich důležitým prvkem ve velikonoční události bylo vykoupení lidstva skrze Kristovu smrt na kříži. Beránek, kterého dříve obětovala každá izraelská rodina Bohu a který byl předobrazem, nahradil sám pravý beránek Kristus, který je bez vady. Ježíš sám zaujal místo velikonoční oběti a stal se obětovaným beránkem. A jako kdysi jejich praotce v Egyptě ochránila krev beránka před zkázou, tak Kristova krev se stala ochranu pro všechny. Druhá skupina zastoupena papeži a vycházející především z pohano-křesťanů, kteří neměli židovské kořeny a ani jejich předkové nezachovávali a neslavili nikdy předtím tyto svátky v židovském pojetí, kladla důraz spíše na Kristovo zmrtvýchvstání a vítězství

[29] CASEL Odo: Art und Sinn der ältesten christlichen Osterfeier, in: Jahrbuch für Liturgiewissenschaft 14, 1938, 4–9.
[30] Srov. WEGMAN Hermann A. J.: Geschichte der Liturgie im Westen und Osten, Regensburg: Josef Pustet, 1979, 30–35.
[31] Přímo v den prvního jarního úplňku.
[32] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 63.
[33] Srov. tamtéž.

nad smrtí. Tento spor ohledně data slavení Velikonoc byl ukončen až prvním všeobecným koncilem v Niceji roku 325. Byl zde vynesen předpis, že se Velikonoce mají slavit vždy v neděli po prvním jarním úplňku.[34] Vypočítávání data Velikonoc bylo svěřeno alexandrijskému patriarchovi.

Prvotní církev slavila svátek Paschy v celého jeho plnosti během jediného dne, tedy v jediné velikonoční noci. Tato forma slavení Velikonoc měla tři části, v první části bylo zachováváno bdění a půst, na což navazovalo společné slavení eucharistie místní církevní obce, a konečně agapé. Od 2. století v Římě dochází k oddělení jednotlivých částí a slavnosti velikonoční neděle předchází dva dny vyhrazené postu a přípravě na Velikonoce.

Ve 3. století popisuje liturgický průběh slavení této posvátné noci Tertullián (+ 220) a to konkrétně, jak ji slavila církev v severní Africe.[35] Po zmiňovaném dvoudenním přísném postu[36] následovalo celonoční bdění, které obsahovalo čtení z proroků a evangelia, zpěvy žalmů, modlitby a přímluvy. Až kolem třetí hodiny v noci byl obřad křtu, který se skládal z křestní koupele, pomazání a vkládání rukou, smysl vkládání rukou vysvětluje Tertullián jako „pozvání a vítání Ducha svatého“. Po tomto iniciačním obřadu následovalo slavení eucharistie.[37] V ranních hodinách se pak konalo společné agapé celého shromáždění. Již v této době byla tedy tato slavnost největší slavností v liturgickém roce a byla spojena se křtem a obnovou křestního vyznání.

2.2 Křest v díle *Apoštolská tradice*

Na základě díla *Apoštolská tradice*, připisovaného prvnímu vzdoropapeži Hippolytovi (+ 236), o jehož autorství se ovšem vedou spory,[38] můžeme důkladně zjistit, jak vypadala ve třetím století struktura katechumenátu a křtu. Autor *Apoštolské tradice* podrobně popsal kompletní rituál křesťanské iniciace spolu s vlastním průběhem obřadu křtu, který udílel biskup při slavení velikonoční vigilie. Mělo se za to, že v tomto díle byla popsána liturgie

[34] Srov. RIGHETTI Mario: Manuale di storia liturgica, 2. vydání, Milano: Àncora, 1950, 208n.
[35] Srov. McDONNELL Kilian, MONTAGUE George T.: Rozněcování ohně, Praha: Scriptum, 1992, 19–21.
[36] Srov. TERTULLIANUS: De ieiunio, 14.
[37] Srov. JUNGMANN Josef A.: Liturgisches Erbe und pastorale Gegenwart, Innsbruck: Tyrolia, 1960, 143–144.
[38] BOTTE Bernard: Introduction, in: HIPPOLYTE DE ROME: La tradition apostolique d'apres les anciennes versions, 2. vydání, Paris: CERF, 1968, 11–31, 14–15.

v městě Římě. V dnešní době se usuzuje, že se jedná spíše o liturgii z oblasti syrské Antiochie. Protože se tato práce věnuje velikonoční vigilii, podíváme se podrobněji pouze na popis samotného obřadu křtu, jehož způsob slavení je téměř totožný s udílením této svátosti ve velikonoční vigilii dnešní doby:

„Katechumeni se v pátek postí. V sobotu se podle vůle shromáždí ti, kteří přijmou křest na jednom místě. Biskup všechny vyzve k modlitbě a pokleknutí. Vkládá na ně ruce, exorcizuje je. (…) Katechumeni celou noc bdí, je jim čteno z Písma a připravují se na křest. (…) Časně z rána se koná modlitba nad vodou. (…) Katechumeni odloží oděv. (…) Jáhen vezme olej exorcismu a postaví se po levé straně kněze. Jiný jáhen vezme olej díkůčinění a postaví se po pravé straně kněze. Kněz vezme každého, kdo má přijmout křest, a přikáže mu zřeknout se Zlého slovy: Zříkám se tě, Satane, a všeho tvého otroctví i všech tvých skutků. Když se každý jednotlivě zřekne, pomaže jej (kněz) olejem exorcismu se slovy: Ať každý nečistý duch od tebe odejde.“[39] Poté jde takto pomazaný a neoblečený electus k biskupovi nebo knězi, který stojí u křestní vody. „Když křtěnec sestoupí do vody, ten, kdo ho bude křtít, vloží na něho ruce a ptá se ho: Věříš v Boha, Otce všemohoucího? A křtěnec odpoví: Věřím. A stále s rukou položenou na jeho hlavě jedenkrát ho ponoří. Pak se zeptá: Věříš v Krista Ježíše, syna Božího, který se narodil z Ducha svatého a z Marie Panny, byl ukřižován za Poncia Piláta, zemřel, byl pohřben a vstal živý z mrtvých třetího dne, vstoupil do nebe a sedí po pravici Otce a přijde soudit živé i mrtvé? A když odpoví, “věřím“, opět ho ponoří. Znovu se ptá: Věříš v Ducha svatého, svatou církev a vzkříšení těla? Křtěnec odpoví: Věřím. A tehdy je potřetí ponořen.“[40] Trojí ponoření, odpovídá trojímu vyznání víry v Boží trojici.

Nově pokřtěný vystoupí z vody a kněz jej pomaže posvěceným olejem[41] ve jménu Ježíše Krista. Až poté se jdou jednotlivě osušit, obléci do bílého oděvu a tak vstupují do kostela, kde jsou představeni celé komunitě. V kostele přicházejí k biskupovi, který na ně klade ruce a modlí se: „Pane Bože, který jsi tyto učinil hodnými odpuštění hříchů skrze koupel znovuzrození Ducha svatého, sešli na ně svou milost, aby Ti sloužili podle Tvé vůle. Neboť Tobě (patří) sláva, Otci i Synu s Duchem svatým, v svaté církvi nyní i na věky

[39] HIPPOLYT ŘÍMSKÝ: Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium, 2000, čl. 20–21.
[40] HIPPOLYT Římský: Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium, 2000, čl. 21.
[41] Na tomto místě není uvedeno, o jaký olej se přesně jedná.

věků. Amen.“[42] Biskup následně na nově pokřtěné vylije olej posvěcení a znovu na jejich hlavu vloží ruce a říká: „Mažu tě svatým olejem ve (jménu) Pána, Otce všemohoucího, Krista Ježíše a Ducha svatého.“[43] Označí ho na čele znamením kříže, políbí na znamení pokoje a řekne: „Pán s tebou. A pomazaný odpoví: I s Duchem tvým.“[44] S každým neofitou se pozdraví zvlášť. Nově pokřtění se od této chvíle mohou účastnit společných modliteb všech věřících. Po společné modlitbě a udělení vzájemného políbení pokoje se všemi věřícími následuje eucharistie.

Biskup přijme od jáhnů obětní dary a vzdá díky nejprve nad chlebem a pak nad kalichem, v němž je smíšeno víno s vodou. Hippolyt zde vysvětluje, že chléb je znamením Těla Kristova a kalich s vínem a vodou představuje krev, která byla vylita za všechny, kteří v Krista uvěřili. Biskup „podobně (vzdává díky) nad směsí mléka a medu k naplnění slibu, který dal předkům, když jim přislíbil zemi oplývající mlékem a medem. Kvůli němu dal Kristus své tělo, kterým jsou živeni jako maličcí ti, kteří věří. (Jeho) líbezné slovo činí hořkost srdce sladkým.“[45] To se děje na znamení toho, že tito novokřtěnci opustili dům otroctví hříchu v Egyptě a přišli do zaslíbené země plné mléka a medu. Mezi obětními dary je přinesena k oběti a biskupem požehnána ještě voda, na znamení obmytí, „aby i vnitřní člověk, což je duše, obdržel to, co tělo.“[46] Biskup má ke všem těmto věcem patřičný výklad pro ty, kteří je budou přijímat. Obřad samotného přijímání je pak rozdělen na přijímání chleba a přijímání z kalichů. Biskup láme a podává věřícím chléb, tělo Kristovo. Pak kněží nebo pro nedostatek kněží i jáhni drží kalichy a podávají je každému věřícímu v tomto pořadí: nejprve kalich s požehnanou vodou, potom kalich s požehnaným mlékem a medem a na závěr kalich s vínem, krví Kristovou.

Vigilii a křestním obřadům popisovaným v *Apoštolské tradici* jsme věnovali tolik pozornosti, neboť současná pokoncilní úprava této tradiční podobě značně odpovídá (viz dále).

---

[42] HIPPOLYT Římský: Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium, 2000, čl. 21.
[43] Tamtéž.
[44] Tamtéž.
[45] Tamtéž.
[46] Tamtéž.

2.3 Vliv Jeruzalémské praxe a vznik velikonočního třídenní

Přijetím Ediktu milánského v roce 313 bylo ukončeno pronásledování křesťanů v Římské říši. To mělo za následek slavení a prožívání těchto největších křesťanských svátků v liturgickém roce veřejně a více viditelně. Na svatých místech se konaly obřady, které odpovídaly chronologicky událostem posledních dní Ježíšova života, tak jak jsou zapsány v Evangeliích. Konala se velká procesí a modlitby na určených místech v Jeruzalémě, kde už byly postaveny křesťanské chrámy, které tato místa připomínaly. Slavení Velikonoc tak přešlo z pouhé anamnesis[47] k mimesis[48]. Do Jeruzaléma začali přicházet křesťané z celé říše, aby se těchto svátků účastnili na místech, kde se v minulosti tyto události odehrály. Poutníci byli tímto způsobem slavení Velikonoc v Jeruzalémě tak nadšeni, že postupně začali tento styl slavení přenášet do svých místních církevních společenství.[49]

Jedním z důležitých zdrojů informací o průběhu slavení liturgie Velikonoc Jeruzalémské církve ve starověku je spis evropské poutnice Egerie z druhé poloviny čtvrtého století.[50] Tato autorka zaznamenala pro své družky popis slavení Velikonoc včetně srovnání průběhu svátků v rodné zemi.[51] Píše, že v sobotu byl držen přísný půst a večer se slavila vigilie ve velkém kostele v Martyriu:[52]

> „Velikonoční vigilie se konají tak jako u nás. Jediná věc se děje navíc, že novokřtěnci, když jsou pokřtěni a oblečeni, jakmile vyjdou od pramene, společně s biskupem jsou nejprve dovedeni do Anastase.[53] Biskup vstoupí dovnitř mřížoví v Anastasi, je řečen

[47] Z řeckého slova αναμνήσις=rozpomínání, vzpomenutí.
[48] Z řeckého slova μίμησις, odvozeno od slova μιμεῖσθαι=napodobovat, znázorňovat.
[49] Mimetický prvek ve slavení se následně uplatnil v obřadech Velikonočního tridua až do dnes.
[50] Jedná se o starověký spis psaný lidovou latinou poutnicí do Svaté země. Šlo o ženu vysokého společenského postavení, která uskutečnila pouť ze Západní Evropy na svatá místa kolem 4. století a zaznamenala je v cestopisu, v jehož jedné části se věnuje výhradně liturgii, která se slavila v různé dny v roce v Jeruzalémě. HEJTMANOVÁ Marcela: Úvod, in: EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999,7–27.
[51] Podle většiny badatelů pocházela tato žena z Galicie.
[52] „Martyrium (z řeckého μαρτυριον „svědectví“) neboli ecclesia maior byla okázalá pětilodní bazilika o rozměrech 45x26 metrů. V tomto hlavním jeruzalémském kostele se konaly hlavní nedělní a sváteční bohoslužby. Zde se uchovávala nejsvětější relikvie – pravé dřevo Kristova kříže.“ HEJTMANOVÁ Marcela: Úvod, in: EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, 7–27, 19–20.
[53] „Anastasis (z řeckého αναστασις „zmrtvýchvstání, vzkříšení“) byla rotundou s majestátní kopulí. Uvnitř za mřížovým se nalézala jeskyně Božího hrobu. V Anastasi se konaly každodenní i slavnostní bohoslužby; o svátcích se zde zastavovalo procesí; i když se hlavní bohoslužby konaly jinde. Zde také probíhala před velikonocemi katecheze neofitů.“ HEJTMANOVÁ Marcela: Úvod, in: EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino, České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, 7–27, 19.

> jeden hymnus, a pak se biskup za ně pomodlí a jde s nimi do velkého kostela, kde podle zvyku všechen lid bdí. Zde se děje tak, jak je zvykem i u nás, a po vykonání oběti je propuštění věřících. A po propuštění z vigilie ve velkém kostele se ihned s hymny jde do Anastase a tam se opět čte místo z evangelia o vzkříšení, koná se modlitba a potom zde biskup znovu koná oběť; ale vše se děje rychle kvůli lidu, aby nebyl příliš dlouho zdržován, a pak již je lid propuštěn. Propuštění z vigilií se ten den koná ve stejnou dobu jako u nás.“[54]

V Egeriině poutním deníku nacházíme ještě popis křestních katechezí, ale také pasáže věnovaném jiným vigiliím slaveným v Jeruzalémské Anastasi.

Ve čtvrtém století se v souvislosti s Velikonocemi setkáváme s několika novinkami. První z nich je zavedení přípravy na tyto svátky v podobě čtyřicetidenního postu, během něhož se konalo pokání a prohlubování náboženské víry.[55] První zmínku o této praxi nacházíme v aktech všeobecného koncilu v Niceji roku 325. Postní příprava byla zavedena nejprve kvůli přípravě katechumenů na křest, záhy se k ní ovšem přidali také veřejní hříšnici konající pokání, kteří byli na Zelený čtvrtek přijímáni zpět do církve.

Další významnou změnou je rozložení slavení z jednoho dne na tři: „Celek slavení byl na základě více historizujícího pohledu a snahy po napodobení tematicky rozčleněn, čímž došlo ke zdůraznění jeho dílčích aspektů.“[56] S pojetím tridua, jak je známe dnes, se setkáváme již u svatého Augustina (+ 430), který mluví o třech dnech slavení „ukřižovaného, pohřbeného a vzkříšeného Pána.“[57] Toto třídenní zahrnovalo pátek, sobotu a neděli. Čtvrtek jako oslava památky ustanovení eucharistie byl zařazen až později. Sám Augustin mluví o velikonoční vigilii jako o „matce všech svatých vigilií.“[58] Zapalování velikonoční svíce a hymnus se ve vigilii objevují také ve 4. století, přičemž křesťanské přejali lucernarium, tedy praxi vítat večerní zapálení lampy chvalozpěvem, z pohanského do domácího prostředí již asi ve třetím století.[59] O chvalozpěvu Φως ιλαρον[60] říká sv. Basil

---

[54] EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino (text, překlad a komentář Marcela Hejtmanová), České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, 143.
[55] Srov. FOLTYNOVSKÝ Josef: Liturgika, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936, 137.
[56] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 528.
[57] AUGUSTINUS: Epistula 55, 24: CSEL 34/2 195.
[58] AUGUSTINUS: Sermo 219: PL 38, 1088.
[59] Svědectvím je mimo jiné výše zmíněná Apoštolská tradice, čl. 25.
[60] Píseň světla: „Světlo jsi oblažující, Kriste, slávy jas mající od Otce věčného, od Boha nesmrtelného, nebeského a svatého, věčně blaženého. Denní námahu nesouce došli jsme k západu slunce, hle, večer začíná. Otci, Synu, Duchu sláva, Bohu jedinému chvála ať nyní zaznívá. Sluší se po všechny časy chválit tebe všemi hlasy, Kriste, Synu Boží. Ty nám věčný život dáváš, proto se ti celý svět náš klaní u podnoží.“ V českém vydání knihy Denní modlitby církve je tento zpěv užit jako hymnus pro první večerní chvály neděle sudých týdnů v liturgickém mezidobí.

ve čtvrtém století, že je tak starý, že neví, kdo jej napsal.[61] Ve čtvrtém století tento zvyk přešel z domácího prostředí do katedrálního slavení nešpor a právě z běžně slavených nešpor se lucernarium, zapalování světla, dostává do velikonoční vigilie. Nikoli tedy naopak, jak by bylo možné si myslet.[62]

2.4 Středověký vývoj

Součástí vigilie, která končila spíše po půlnoci, bylo vždy také slavení eucharistie, přičemž druhá mše se pak konala ještě v průběhu nedělního dne. Od konce 6. století se setkáváme s tím, že vigilní eucharistické slavení končí před půlnocí a v neděli se koná již úplně samostatné slavení nejsvětější eucharistické oběti. Kolem 8. století pak byly liturgické obřady vigilie dokonce přeloženy již na odpoledne, přičemž sobotní dopoledne sloužilo k přípravě a výzdobě kostela na neděli zmrtvýchvstání.[63] Mše svatá mohla být sloužena s východem první hvězdy na obloze a „jeden z pramenů dějin liturgie z 9. století (Řád z Einsiedeln) jmenuje jako začátek vigilní eucharistie čas nóny, tedy 15 hodin.“[64] Lze říci, že až do této doby o bílé sobotě platilo, že se jedná o neliturgický den. Jestliže se v 9. století slavily části těchto obřadů během sobotního odpoledne, pak „ve století dvanáctém v poledne a ke konci středověku dokonce v samotné sobotní ráno.“[65] Změny souvisely i s proměnou praxe modlitby církevních hodinek a s postupným uvolňováním postních ustanovení, takže církevní právo dovolovalo modlitbu nóny, k níž se hned připojovala postní mše, již v ranních hodinách. „Tato úprava se pak převzala i pro velikonoční vigilijní mši. To ovšem znamená, že se předcházející části vigilijní liturgie konaly ještě dříve, tj. za časného rána.“[66] Tyto změny vedly k tomu, že do velikonočního tridua byl zahrnut také čtvrtek.[67]

---

[61] Srov. TAFT Robert: Poděkování za světlo: Příspěvek k teologii nešpor, in: TAFT Robert: Život z liturgie: Tradice Východu i Západu, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, 171–199, 189.
[62] Srov. TAFT Robert: La liturgie des heures en Orient et en Occident: Origine et sens de l'Office divin, Thurnout: Brepols, 1991, 48.
[63] Srov. „Hoc autem die inclinante ad vesperam statuta celebratio noctis Dominicae in ecclesia praaecipitur etc. (Rhabanus Maurus, De cleric. stit. II, 38; Migne 107, 350.) Post nonam okolo třetí hodiny vestiantur omnes qui ad sacram aliquid habuerint legendi etc. (Consuet. Farfenses, ed. Albers p. 55.) Dle X. Ordo Rom. App. N. 16. Započínaly se obřady „hora sexta“, tedy v poledne. (Cfr. Kellner, 1. c. s. 55.)“ KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 294.
[64] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 80.
[65] GATTERER Michael: Annus liturgicus cum introductione in disciplinam liturgicam, 5. vydání, Oenipont: Felizian Rauch, 1935, 203.
[66] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 80.
[67] Srov. POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 329.

2.5 Tridentský koncil a papež sv. Pius V.

Do Tridentského koncilu v Západní církvi víceméně neexistovalo jednotné a univerzálně předepsané slavení liturgie, což se týká i velikonoční vigilie. Po koncilu jsou však centrálně vydávány (editio typica) a papeži promulgovány hlavní liturgické knihy, závazné pro téměř celý křesťanský Západ. V této a následujících částech si tedy budeme především všímat vývoje velikonoční vigilie očima rubrik liturgických knih.

Jak bylo již zmíněno výše, nejvýraznější středověkou změnou týkající se velikonoční vigilie bylo její posunutí na sobotní dopoledne. Tuto skutečnost kodifikovala bula Pia V. *Sanctissimus* z roku 1566, v níž byly zrušeny všechny večerní mše. Skutečnost, že byla velikonoční vigilie přesunuta na dopoledne, se výrazně projevilo v jejím slavení a chápání. Světlo velikonoční svíce nebylo tak výrazným světlem ve srovnání se slunečními paprsky, kterými byl celý chrám již naplněn. Lidé, kteří se účastnili ranních obřadů, mohli být také poněkud zmateni, neboť slyšeli o vzkříšení a byli zasaženi mocným zpěvem aleluja, a přitom po skončení odcházeli do časového prostoru, který byl ještě postem.

Ke konci středověku můžeme obecně v liturgii pozorovat velký úpadek, který podle některých historiků přispěl také ke vzniku protestantismu. Před začátkem Tridentského koncilu se odchylkami a nešvary při slavení liturgie zabývaly různé synody a provinční koncily, které reformu liturgických knih výslovně žádaly a volaly po předpisech, které by byly určující pro celou Západní církev. Na tuto potřebu zareagoval Tridentský koncil (1545–1563) a pokoncilní papež Pius V. (papežem 1566–1572), který dal sobě a liturgické komisi za cíl, aby se misál obnovil „ad pristinam sanctorum Patrum normam“ a konání obřadů se sjednotilo „cum unum Missae celebrandae ritum esse maxime deceat,“ jak můžeme číst v promulgační bule (ze dne 14. července 1570), která je obsažena v každém vydání misálu po celá čtyři staletí. Bulou *Quo primum*[68] bylo přijetí misálu Tridentského koncilu všem církvím předepsáno, pokud neprokázaly, že užívají vlastní ritus alespoň po dobu dvou set let. „Na věrné dodržování tohoto nařízení měla dbát Kongregace ritů založená roku 1588. Podle slov buly v úvodu misálu („Quo primum tempore“) se nemá,

[68] Apoštolská konstituce začíná slovy Quo primum. Handbuch der Liturgiewissenschaft, uvádí Quod primum. MARTIMORT Aimé–Georges: Handbuch der Liturgiewissenschaft, Freiburg: Herder, 1965, 73.

‚nikdy nic přidávat, vynechávat nebo měnit'. Je to ovšem disciplinární ustanovení, které v žádném případě nemůže právně vázat pozdější papeže nebo všeobecné koncily."[69]

Po Tridentském koncilu byla Bílá sobota[70] chápána jako den ticha a zármutku. Mohli bychom říci, že tento den se skládal ze dvou částí a to konkrétně z „církevních hodinek" a z následujících bohoslužebných úkonů. Tyto bohoslužebné úkony byly:[71]

1. Svěcení nového ohně a pěti zrn kadidlových
2. Průvod do chrámu
3. Svěcení velikonoční svíce
4. Čtení dvanácti proroctví a svěcení křestní vody
5. Udělování křtu
6. Mše svatá

Posunutím vigilie na sobotní ráno došlo k uprázdnění předvečera neděle vzkříšení. Snad proto, že v křesťanství se nadále podržel zvyk začínat velké slavnosti předcházejícího večera, zaplnila uprázdněné místo – alespoň v zemích za Alpami – lidová pobožnost nazývaná Slavnost vzkříšení.[72] Z faktu, že je popisována v nesčetném množství dobových liturgických příruček[73] a naopak chybí v oficiálních liturgických knihách,[74] lze usuzovat na její rozšířenost a zároveň fakt, že se jednalo skutečně o pobožnost a nikoli liturgii. Slavnost vzkříšení bychom snad mohli přirovnat k dodnes zachované a praktikované pobožnosti křížové cesty. Protože se o tomto shromáždění zmiňovali dotázaní kněží v průzkumu, je vhodné zmínit její průběh také zde, přestože se nejedná o liturgickou slavnost velikonoční vigilie. Pro jednoduchost uvádíme delší citaci z dobové literatury:

> „Před slavností se rozsvítí všechna světla v kostele. V sakristii se připraví oheň do kadidelnice. (…) Když se kněz oblékne, jdou všichni (…) k Božímu hrobu, kde kněz po žalmu a modlitbě sejme Nejsv. Svátost s trůnu, okouří ji, sejme roušku a zazpívá: "Vstaň jest této chvíle ctný Vykupitel". Po zapění ihned ministranti počnou zvonit

---

[69] ADAM Adolf: Liturgika, Praha: Vyšehrad, 2001, 49.
[70] Sabbato Sancto.
[71] Srov. KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 294.
[72] Více POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 343.
[73] Srov. např. KREJČÍ Alois: Katolická liturgika pro obecné a měšťanské školy, Brno: A. Píša, 1906, 81–82; KULDA Beneš Method: Církevní rok: Kniha naučná pro každý stav i věk, obsahující na každý den několik životopisů světcův a světic Páně a všechny slavnosti, neděle, svátky i výroční památky církevní dle kalendáře Českého, sv. 2: měsíc únor a březen, Praha: 1880, 555.
[74] Srov. např. Římský misál (přeložil a poznámkami opatřil P. Marian Schaller, OSB), 5. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1952.

> a průvod vychází ven, (…) [kde] se seřadil průvod. V jeho čele se nese kříž a bílé (fialové) krouhve, za nimi školní děti, pak mládež, spolky, hudba, zpěváci, hoši s druhými korouhvemi, ministrant, nesoucí sošku "Vzkříšení", ministrant nesoucí paškál, ministranti se svícemi (lucernami), ministranti se zvonky, ministrant s loďkou (…), kněží nebo kostelník okuřující Nejsv. Svátost, kněz s Nejsv. Svátostí pod baldachýnem a ostatní věřící. Při průvodu se zvoní všemi zvony. Průvod prochází určenými místy a vrací se zpět do kostela k hlavnímu oltáři, kdež kněz okouřiv Nejsv. Svátost, modlí se modlitbu, po níž se zpívá "Regina coeli" k Panně Marii s modlitbou, při níž všichni stojí. Potom jest "Te Deum" a slavnost se ukončí požehnáním Nejsv. Svátostí. Soška "Vzkříšení" se postaví na evangelní stranu oltáře.“[75]

Z uvedeného je zřejmé, že pobožnost nejen zaplnila uprázdněný prostor pro vigilii, ale také přejala nemálo prvků ze samotné liturgické bohoslužby a upravila je způsobem přístupným pro věřící: procesí, nesení velikonoční svíce, okuřování, vyzvánění zvonů, či velikonoční mariánskou antifonu. Vznik a rozšířenost této pobožnosti ukazují potřebu církve slavit vzkříšení Krista slavnostním způsobem v odpovídající čas, tedy předvečer neděle, na což reagovala nejprve reforma Pia XII. v polovině dvacátého století a o dvacet let později ještě důsledněji úprava misálu za pontifikátu Pavla VI.

2.6 Reforma Pia XII.

Papež Pius XII. (papežem 1939–1958) byl jedním z pastýřů, kterým krása a důstojnost liturgie velmi ležela na srdci. Jeho úkolem bylo také reagovat na tzv. liturgické hnutí a svůj postoj k této snaze o obnovu liturgie vyjádřil Pius XII. především okružním listem *Mediator Dei* z 20. listopadu 1947.[76] Pro další bádání v oboru liturgiky je velmi významné vyjádření, že liturgie je výkonem Kristova kněžství.[77] Tuto tezi pak přijímá i II. vatikánský koncil a dále ji rozvádí. „V tomto velkém díle, jež dokonale oslavuje Boha a posvěcuje člověka, Kristus k sobě vždycky přidružuje svou milovanou nevěstu církev. Ona prosí svého Pána a skrze něho vzdává poctu věčnému Otci.“[78]

„Po bedlivém uvážení a po poradách s biskupy začal Pius XII. provádět reformu liturgie sám.“[79] V roce 1951 vyhlásil dekretem *Dominicae resurrectionis vigiliam*[80] obnovu obřadu velikonoční vigilie. Jednalo se o prozatímní úpravu, která byla potvrzena

---

[75] JÁHEN VAVŘINEC: Příručka pro kostelníky v úpravě pro církevní provincii českou a moravskou, Praha: Kropáč a Kucharský, 1947, 67.
[76] Publikováno v AAS 39 (1947), 521–595. Česky viz PIUS XII.: *Mediator Dei*, op. cit.
[77] Srov. PIUS XII. *Mediator Dei*, čl. 22.
[78] DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum concilium*, čl. 7.
[79] POLC Jaroslav: Posvátná liturgie, Řím: Křesťanská akademie, 1981, 191.
[80] Decretum generale *Dominicae resurrectionis vigiliam*, (ze dne 9. února 1951), in: AAS 43 (1951), 128–137.

o rok později dekretem *Instaurata vigilia paschalis*.[81] Liturgie Svatého týdne byla zjednodušena roku 1955 dekretem Posvátné kongregace ritů *Maxima Redemptionis nostrae mysteria*.[82] Tímto výnosem upravené obřady měly být prvně slaveny na Květnou neděli 25. března 1956.

Výsledek reformního úsilí papeže Pia XII. v souvislosti s velikonoční vigilií bychom mohli zjednodušeně nastínit takto: Obřady velikonoční vigilie se začaly slavit večer. Velikonoční svíce se světila u ohně před vstupem do kostela. Bohoslužba slova obsahovala pouze 4 čtení ze Starého zákona. Křestní bohoslužba byla obohacena o obnovu křestního slibu. Mimo jiné také došlo k postupnému omezování eucharistického postu a celkovému schválení večerních mší.[83] Jednoduše můžeme říci, že „nová úprava odstraňuje mnohé pozdější nánosy a vrací liturgii její dramatický spád.“[84]

Na závěr této části nechme ještě promluvit dokument Kongregace pro bohoslužbu:

> „Obřad slavení Velikonoc a celého Svatého týdne obnovený papežem Piem XII. v letech 1951 a 1955 byl s radostí přijat všemi církevními společenstvími římského obřadu.“[85]

2.7 Druhý vatikánský koncil

2.7.1 Jan XXIII.

Jan XXIII. (papežem 1958–1963) je znám především jako papež, který svolal Druhý vatikánský koncil, který započal rozsáhlou obnovu liturgie římské církve. Již během příprav na koncil však došlo k zajímavému jevu. V letech 1959–1962 totiž římská Kongregace obřadů vydala několik směrnic, které dosavadní liturgii již „jakoby předem“ upravovaly.[86] Papež vydal 25. července 1960 Motu proprio *Rubricarum instructum*, které potvrdilo nový soubor rubrik. Nový kodex rubrik byl vyhlášen 26. července téhož roku generálním dekretem *Novum rubricarum*, v platnost vstoupily tyto rubriky 1. ledna 1960. Nový misál upravený podle těchto rubrik byl promulgován dekretem *Novo rubricarum*

---

[81] Decretum *Instaurata vigilia paschalis*, (ze dne 11. ledna 1952), in: AAS 44 (1952), 48–63.
[82] Decretum generale *Maxima Redemptionis nostrae mysteria*, (ze dne 16. listopadu 1955), in: AAS 47 (1955), 838–857.
[83] Srov. POLC Jaroslav: Posvátná liturgie, Řím: Křesťanská akademie, 1981, 192–193.
[84] POKORNÝ Ladislav: Z dějin liturgie u nás, Praha: Česká katolická charita, 1969, 63.
[85] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, 1.
[86] Srov. POLC Jaroslav: op. cit., 202.

corpore ze dne 23. června 1962. Pro tento misál se zažilo běžné označení „misál Jana XXIII.“

Obřady velikonoční vigilie, jak jsou uvedeny v tomto misálu, se v podstatě nezměnily.

2.7.2 Missale Romanum, Editio typica 1970

„Základy k všeobecné obnově Římského misálu položil (...) II. vatikánský sněm vydáním konstituce Sacrosanctum Concilium.“[87] Apoštolstkou konstitucí Missale Romanum ze dne 3. dubna 1969 schválil papež Pavel VI. text nového misálu. Vydání této liturgické knihy potvrdila Kongregace pro bohoslužbu 26. března 1970, téhož roku vyšlo Missale Romanum, Editio typica.

Obřady velikonoční liturgie byly upraveny podle všeobecných zásad liturgické reformy: „Mešní řád je upraven tak, aby jasněji vynikl vlastní smysl jednotlivých částí i jejich vzájemný vztah a aby se věřícím usnadnila zbožná a aktivní účast. Proto je třeba obřady zjednodušit, přitom však svědomitě zachovat jejich podstatu. Ať se vynechá, co bylo během času zdvojeno nebo přidáno ne právě účelně. Ať se naopak obnoví podle starobylé tradice svatých otců i něco z toho, co nepřízní doby zaniklo, pokud to bude uznáno za vhodné nebo potřebné.“[88]

2.7.3 Missale Romanum, Editio typica tertia 2000

Po prvním typickém vydání Římského misálu následovalo ještě druhé a třetí. Třetí vydání je zajímavé tím, že dochází k určitým změnám. Tyto změny se týkají jak Všeobecného úvodu, tak jednotlivých rubrik uvedených v knize. Třetí typické vydání promulgoval papež Jan Pavel II. dne 10. dubna 2000, Kongregace pro bohoslužbu a svátosti schválila jeho vydání o deset dní později.

Jistě je možné se domnívat, že změny uvedené ve třetím vydání jsou vyhlášeny na základě zkušeností s dosavadní praxí. A tak je možné vnímat určitý posun v konkrétnosti

[87] PAVEL VI.: Apoštolská konstituce *Missale Romanum*, (ze dne 3. dubna 1969), Roma, 1969.
[88] DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum Concilium,* čl. 50.

rubrik. Stávající rubriky jsou přesnější ve vyjadřování.[89] Zdají se být také přehlednější.[90] Teologicky propracovanější.[91] Počítá se v liturgii s větším zapojením laiků.[92] Ke změně gest dochází jen v malé míře.[93]

Pro začátek celé bohoslužby je předepsáno znamení kříže. Po požehnání ohně následuje vyrývání symbolů. Tento úkon již není fakultativní. Zvolání: „Světlo Kristovo" mají dnes také jiné místo během průvodu, s tím souvisí i změna v pořadí rozsvěcování svící.

2.7.4 Český misál, 1983

Druhý vatikánský koncil přinesl také změnu v přístupu k liturgickému jazyku. Až do Koncilu byla liturgickou řečí západní církve latina. Doby, kdy většina věřících rozuměla latinsky, jsou však již za námi, a tak došlo během jednání k četným diskusím o užívání latiny. Pokud se tedy mají věřící účastnit liturgie aktivním způsobem, může být velmi prospěšné, že je pro ně liturgické dění srozumitelné.[94]

Nakonec se vatikánský sněm rozhodl, že dovolí užívání mateřského jazyka,[95] stanovil však nutnost církevního schválení.[96] Toto rozhodnutí se setkalo s velkým ohlasem a přijetím.

Překlady do českého jazyka nejprve vycházely různým provizorním způsobem. Text Českého misálu připraveného podle latinské předlohy (Editio typica altera 1975) potvrdila Kongregace pro svátosti a bohoslužbu 14. listopadu 1977 a 11. července 1983 jako závazný. Český misál jako liturgická kniha byl vydán v roce 1983. Nyní se pracuje na českém překladu misálu Editio typica tertia 2000.

---

[89] Např. Obřady velikonoční vigilie čl. 10, 15.
[90] Zvláště rubriky křestní bohoslužby.
[91] Např. Obřady velikonoční vigilie čl. 64, 65, 70.
[92] Např. čtení velkopátečních přímluv či při průvodu s velikonoční svící.
[93] Např. při žehnání vody jsou předepsané rozepjaté ruce.
[94] Srov. DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum Concilium,* čl. 36§2.
[95] Srov. tamtéž čl. 36§3; 101§1.2.
[96] Srov. tamtéž čl. 36§4; 101§3.

3 Hlavní prvky liturgie velikonoční vigilie

V pokoncilním misále je velikonoční vigilie rozdělena na čtyři části: slavnost velikonoční svíce, bohoslužba slova, křestní bohoslužba a slavení eucharistie. Podle těchto částí je strukturována také následující kapitola, v níž se podrobněji věnujeme jednotlivým specifickým prvkům bohoslužby o veliké noci, přičemž názvy podkapitol jsou zvoleny tak, aby podtrhly jednotu celé vigilie a přitom zvýraznily charakteristický prvek každé z částí.[97] Význam popisovaných elementů samozřejmě souvisí s jejich zařazením v rámci celku obřadu a je tedy do jisté míry podmíněn historickými proměnami vigilie. Na úvod je vhodné ještě připomenout, že v době od vrcholného středověku až do reformy Pia XII. v polovině dvacátého století, kdy se tato liturgie odehrávala za denního světla, je v misálech uvedena pouze pod hlavičkou *Sabbato Sancto* bez použití slova *vigilie*.

3.1 Liturgie světla

Liturgii světla se jako součást oslavy Vzkříšení vždy nacházíme na začátku obřadů. „Jedním z nejstarších a nejrozšířenějších přírodních symbolů v liturgii je světlo. Symbolika světla vychází především z biblické tradice: Světlo zahání temnotu, a proto poukazuje na Boží přítomnost. Světlo umožňuje vidět skryté věci a ukazuje je v pravé podobě, je symbolem Krista, který nám v evangeliu dává poznat pravdu. Vedle toho je světlo nezbytnou podmínkou našeho pozemského života, ukazuje na Krista, který nám dává život. Světlo je znamením radosti, ke které nás volá Bůh. Světlo je obrazem dne a tedy bděním, je symbolem modlitby a pozvánkou k ní.“[98]

3.1.1 Oheň

Jak bylo zmíněno výše, součástí večerní liturgie církve bylo od dávné tradice lucernarium. Již v prvních staletích se také setkáváme s křesáním ohně křemenem. Symbolika světla a zapalování a žehnání ohně mělo o Velikonocích přesto své zvláštnosti. Z dochovaných zpráv tento prvek liturgie líčí jako první zřejmě Eusebius z Cesareje v díle *Život Konstantinův*. Podle Eusebia dával o velikonoční vigilii zapalovat ohně na náměstích

[97] Srov. POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990, 105–106.
[98] KOPEČEK Pavel: Světlo v křesťanské liturgii, http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=471 (18.4.2010).

a v ulicích sám císař. Sv. Řehoř Naziánský (+ 390) píše, že toto osvětlení bylo příčinou veselí lidí po celém městě.[99] Z listu papeže Zachariáše (+ 752) sv. Bonifácovi (+ 754) se dozvídáme o zvyku zapalování ohně již na Zelený čtvrtek, kdy se oheň světil, a světlo z něj pak bylo ve třech lampách uchováváno do Bílé soboty, aby jím byla prozářena velikonoční noc. Za papeže Lva IV. (kolem roku 849) bylo žehnání ohně definitivně přesunuto pouze na Bílou sobotu,[100] přičemž pravidlem se v liturgii stalo teprve od 12. století. Někteří liturgisté uvádějí, že stará římská liturgie v pravém slova smyslu žehnání ohně zpočátku neznala, neboť se jednalo spíše o jeho zapalování než o žehnání. Žehnání ohně je podle nich „spíše franského původu a zdá se, že od samého počátku mělo formou církevní svátostiny vytlačit pohanské ohně, jež se zapalovaly k poctě Wodanově či nějakého jiného pohanského božstva, aby se dařilo polní úrodě.“[101]

Oheň obecně „hraje velikou úlohu v životě člověka blízkého přírodě jakožto živel rozjasňující, zahřívající a očišťující.“[102] Alegorické chápání však v liturgických úkonech nacházelo a nachází celou řádku významů. Skutečnost, že svěcením ohně celý obřad velikonoční vigilie začínal a také dnes začíná mimo chrám, je možné chápat jako symbol Božího hrobu. Kristus byl totiž pohřben za hradbami Jeruzaléma, tedy mimo Svaté město – křesťanský symbol chrámu.

Velikonoční oheň byl zapalován za pomoci křesání kamene, respektive křemene, což má několik symbolických významů. Podle prvních z nich představuje kámen hrob, do něhož byl Kristus pohřben. Jako jiskra vzejde z křesání, tak také Kristus vyšel z hrobu a dal život nejen sobě, ale i nám. Neživý kámen dal jasnou jiskru a také neživý hrob vydal nejjasnější Světlo, které prozařuje temnotu světa. Oheň dává nejen světlo, které osvěcuje naši mysl spásnou pravdou, ale také žár, který očišťuje.[103] O tomto žáru, můžeme na základě liturgických modliteb prohlásit, že je symbolem lásky a síly Ducha svatého, která v nás za pomoci milosti Boží vzplála ke Kristu. A tak jako ve fyzickém světě oheň svou silou odhání temnotu a chlad, tak také Kristus v duchovním světě svou mocí odhání tmu a chlad zla ze srdce i z mysli. O toto prosil Boha jménem křesťanského společenství kněz,

[99] Srov. POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 340.
[100] Srov. KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 298.
[101] EISENHOFER Ludwig: Handbuch der katholischen Liturgik 1.Bd., Freiburg im Breisgau: Herder, 1932, 536.
[102] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 333.
[103] GUARDINI Romano: O posvátných znameních, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992, 32–33.

který žehnal oheň podle misálu Pia V.: Prosil, aby Bůh svou milostí roznítil jejich srdce k lásce, osvítil jejich rozum pravdou a zapudil ducha temnot.[104] Použití kamene je také možné rozumět jako symbolu samotného Krista. Ten je totiž na několika místech v Písmu označen jako úhelný nebo nárožní kámen (Ef 2, 20[105], 1. Petr 2, 5–7[106]) Takto Krista připomíná i v první ze tří modliteb při žehnání ohně, na samém začátku vigilie.

Součástí tohoto obřadu bylo před reformou Druhého vatikánského koncilu žehnání pěti kadidlových zrn, která představují pět ran na Kristově oslaveném těle. Zrna byla do paškálu vkládána v rámci velikonoční vigilie později, než jak se to koná dnes a někdy byla dokonce na paškálu zapalována. V bohoslužbě před reformou Pia XII. byla na závěr této části obřadu odebrána část uhlí z ohně do kadidelnice a následovalo pokropení svěcenou vodou a okouření ohně i zmiňovaných kadidlových zrn.

3.1.2 Velikonoční svíce

Velikonoční svíce je hlavním liturgickým symbolem zmrtvýchvstalého Krista. Její název, paškál, je počeštělou formou latinského *cereus paschalis*. V průběhu vývoje liturgických obřadů byla tato svíce svěcena v různých částech velikonoční vigilie. Před reformou Pia XII. se tak dělo během velikonočního zpěvu *Exsultet*, naproti tomu dnes je tento prvek umístěn již na začátek obřadů hned po požehnání ohně.

Původ tohoto podstatného prvku liturgie spatřují liturgisté v prastaré době. Někteří se domnívají, že mohl být ze začátku i ryze praktického charakteru, totiž potřeby světla o velké noci, podobně, jak tomu bylo v procesu vzniku nešporového lucernaria. Mimo to „původ paškálu pramení jednak v široce rozšířeném zvyku rané církve prosvětlovat velikonoční noc četnými světly, jednak ve zvyku města Říma, kde světlo v Božím domě během velikonoční vigilie zajišťovaly dvě svíce velikosti dospělého muže.“[107]

---

[104] Srov. CINEK František: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1932, 151. Text modlitby je uveden dále, viz kapitola 4.
[105] ČEP Ef 2, 20: „Jste stavbou, jejímž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš.“
[106] ČEP 1. Petr 2, 5–7: „I vy buďte živými kameny, z nichž se staví duchovní dům, abyste byli svatým kněžstvem a přinášeli duchovní oběti, milé Bohu pro Ježíše Krista. Neboť v Písmu stojí: 'Hle, kladu na Sión kámen vyvolený, úhelný, vzácný; kdo v něj věří, nebude zahanben.' Vám, kteří věříte, je vzácný, ale nevěřícím je to 'kámen, který stavitelé zavrhli; ten se stal kamenem úhelným'.“
[107] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 497.

„Již ve středověku připisovali zavedení tohoto obřadu papeži Zosimovi (na počátku 5. století), jako například Amalarius, kdežto jiní, jako Baronius, ještě starší původ mu připisují. Obřad tento obsahují všechny sakramentáře (Gelasiův, Řehořův, missale goth.). – Od doby papeže Zosima, tedy od počátku 5. století, konalo se svěcení svíce velikonoční ve všech kostelích římských, ačkoli se křtilo jen v basilice lateránské.“[108]

V době před reformou Pia XII. byla od posvěceného ohně nejprve zapálena a v průvodu nesena pouhá svíce, zatímco paškál byl již umístěn v kostele. Jáhen, který představoval anděla zvěstujícího radostnou zvěst, se po okouření ohně převlékl do dalmatiky slavnostní bílé barvy a v průvodu šel před hlavním celebrantem. V ruce nesl žerď s trojramenným svícnem, která znázorňovala a zároveň připomínala trojjediného Boha, který je přítomný se svým lidem uprostřed putování lidskými dějinami. Samotná velikonoční svíce, jak bylo zmíněno výše, byla svěcena během zpěvu *Exsultet*, do této chvíle představovala Krista, „jehož tělo bezduché odpočívalo v hrobě. Když však byla rozžehnuta, vidíme v ní ohnivý sloup, jenž svítil na cestě lidu svatému, a symbol Krista v záři slavného vzkříšení.“[109] Během svěcení svíce do ní byla jáhnem umísťována jednotlivá kadidlová zrna, jež dávala paškálu charakter oběti. Tato zrna byla a i při dnešním slavení jsou umisťována na kříž, který je na paškálu vyobrazen, což značí Kristovu vykupitelskou oběť kříže, která se Bohu zalíbila, jako vůně kadidla stoupající k nebi. Když byla tato svíce zapalována pomocí jedné ze svící na trojramenném svícnu, znamenalo to, že na Kristově slavném vzkříšení má podíl celá nejsvětější Trojice, že vzkříšení bylo dílem všech tří Božských osob.[110]

Paškál je, především při samotném slavení velikonoční vigilie, symbolem nejen oslaveného Kristova těla, ale může být také připodobněn ohnivému sloupu ze starozákonního Exodu (Ex 13,21). To je patrné především na průběhu slavení liturgie světla v dnešním bohoslužebném uspořádání. To, že vcházíme do chrámu v průvodu za pravým světlem, ohnivým sloupem, symbolizuje vyvedení a ochranu Božího lidu při útěku z Egypta, kadidlo nesené před paškálem pak zase symbolizuje sloup kouřový, který Izraele

[108] KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 300.
[109] CINEK František: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1932, 155.
[110] Srov. KUPKA Josef: op. cit., 300.

doprovázel ve dne.[111] Jako se tehdy nechal Židovský národ vyvést Bohem z otroctví do svobody, tak se křesťané nechávají vyvést Kristem z otroctví hříchu a smrti k věčnému životu ve svobodě Božích dětí a paškál je tedy především obrazem vzkříšeného Krista, „pravého světla, které osvěcuje každého člověka“ (Jan 1,9). Tento prvek je v dnešní liturgii slavení umocněn právě tím, že se obřad koná (podobně a jako v prvotních dobách církve) po západu slunce a že v průvodu do chrámu jde jáhen s rozžatou velikonoční svící jako první následován celým shromážděním věřících. „Průvod za paškálem je působivý a silně symbolický. Téměř samo od sebe se vtírá Kristovo slovo v Jan 8, 12: "Já jsem světlo světa; kdo mě následuje, nebude chodit ve tmě, ale bude mít světlo života."“[112] „Ve světle svíce září jas Vzkříšeného, proto aklamace "Světlo Kristovo". Lid svíci zdraví jako Krista, podobně jako když [Kristus] mluví v evangeliu. Zde mluví obrazem světla.“[113] Prvotní křesťané spatřovali v každém světle při liturgii „především to světlo, kterým na počátku Bůh zrušil chaos. Každé světlo vnímali jako zazáření pravého světla, které člověka osvětluje – tj. Krista. Zapálení světla je tak pro křesťany zároveň prosebnou modlitbou o Boží ochranu a příchodem Krista; jemu patří jásavé zvolání (jasně patrné o velikonoční noci: Lumen Christi – Deo gratias).“[114]

Při dnešních obřadech mají věřící v rukou vlastní svíce, které si po druhém zvolání jáhna „Světlo Kristovo“ a následující odpovědi od paškálu zapalují. Můžeme v tom vidět, že právě křesťané jsou synové světla, které vychází od Krista, a zároveň to, že i oni budou stejně jako Kristus jednou vzkříšeni z mrtvých. „Když se od velikonoční svíce rozlije světlo pomocí svící věřících po celém kostele, znamená to, že z Krista, pramene spásy, se rozlilo světlo evangelia a milost spásy po celém světě, a to jeho vzkříšením, na němž má účast každý pokřtěný.“[115]

Letopočet,[116] který je na paškálu uveden, připomíná všem, kteří na něj hledí, uplynulý čas od počátku dějin spásy. Řecká písmena Alfa a Omega[117] poukazují na

---

[111] Srov. *Caeremoniale episcoporum* ex decreto Sacrosancti oecumenici koncilii vaticani II. instaruratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatum, reprint 1. vydání, Vatican, 1985, čl. 343.
[112] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 83.
[113] BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 29–30. Srov. CASEL Odo: Das christliche Festmysterium, Paderborn: Bonifacius, 1941, 49–55.
[114] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 259.
[115] BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 30.
[116] Umisťován na paškál ve Francii od 9. století. Srov. HENRICHS Norbert: Kult und Brauchtum im Kirchenjahr, Düsseldorf: Patmos, 1967, 38.
[117] Běžné na velikonoční svíci ve Španělsku od 7. století. Srov. tamtéž.

božskou přirozenost Krista, jehož existence překračuje čas od počátku až na věky věků a vyzdvihuje ho jako Pána dějin. Kříž, který je na paškálu vyryt, nám připomíná Kristovu lidskou přirozenost a jeho smrt pro naši záchranu. Včelí „vosk svíce naznačuje lidskou přirozenost Krista Pána, kdežto světlo její poukazuje k Jeho Božské přirozenosti.“[118] Když se vosk při hoření ničí a stravuje, symbolizuje to Kristovo obětované lidství.

Zajímavostí je, že se z posvěceného „paškálu rozdávaly až do 12. století věřícím částečky, které si brali domů, aby jich častěji užívali jako věci svěcené. Protože však nebylo mnohdy možné všem vyhovět, dávaly se v Římě od 9. století věřícím svěcené voskové tabulky, tak řeč. agnus Dei.“[119] Věřící totiž neměli do reformy Pia XII. při liturgii své vlastní svíce, které by si od paškálu zapalovali.

V Římě již kolem roku 700 „poznamenávali na velikonoční svíci také pohyblivé svátky běžícího roku, epakty, indikce, dobu panování papežova, zeměpána atd.“[120] V pozdější době byla tato vyobrazení na paškálu nahrazena tabulkou, na které byly tyto údaje zaznamenány.

O významu velikonoční svíce vypovídá také oslavný hymnus *Exsultet*, kterému se budeme věnovat v následující části.

3.1.3 Velikonoční chvalozpěv

Praeconium paschale dostalo název podle prvního slova: „Exsultet iam Angelica turba caelorum.“[121] Jedná se o velikonoční jásavý chvalozpěv oslavující velikonoční tajemství, které má své místo v Božím plánu spásy.[122] „Exsultet sahá až do starověku, je to vlastně "lucernarium", slavnostní zažehnutí světla, jeho pozdrav a chvála, jež se v římské liturgii zachovalo jen na tomto místě.“[123] „Základem je starokřesťanský rituál každodenního večerního zapalování a vítání světla. Původně formuloval text sám diakon; pak se postupně

[118] KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 300.
[119] FOLTYNOVSKÝ Josef: Liturgika, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936, 141.
[120] Srov. KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 302. Epakty: „Počet dní, které je nutno připojit k měsíčnímu roku o 354 dnech, aby se vyrovnal roku slunečnímu.“ BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 124. Indikce: 1. církevní oznámení, výzva, ohlášení; 2. při starořímském datování číslo, které označuje pořadí roku v patnáctiletých cyklech.
[121] Překlad z latiny: Zajásejte již zástupy andělů v nebi.
[122] Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, op. cit., čl. 23.
[123] POKORNÝ Ladislav: Neděle zmrtvýchvstání Páně, http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=264, (20.10.2008).

fixoval římský, ambrosiánký a mozarabský formulář. Dnešní římská podoba vznikla patrně počátkem 7. století a je považována za mistrovské dílo antické umělecké prózy, užívající bohaté prostředky rétoriky ke zvěstování velikonočního tajemství.“[124]

Původcem tohoto zpěvu je dosud neznámý autor, který čerpal z myšlenek církevních otců, zejména zřejmě Ambrože (+ 397) a Augustina (+ 430), ale zároveň sahá ještě k starším textům.[125] „K nim patří především "nejstarší známý chvalozpěv křesťanské velikonoční noci" z první poloviny 4. století, s nímž se setkáváme ve velikonočních homiliích Asteria Sofisty a který sám je opět závislý na židovské paschální teologii a liturgii.“[126] Již Missale Gothicum, o kterém jsme se již zmínili výše, obsahuje obřad svěcení velikonoční svíce a také chvalozpěv na tuto svíci, který si složil a zpíval jako jáhen Augustin. „Praeconium paschale sahá jistě až do 4. století. To dosvědčuje list sv. Jeronýma z roku 384 k jáhnovi Praesidiovi z Piacenze, který totiž žádal sv. Jeronýma, aby mu složil pro příští velikonoce chvalořeč na svíci velikonoční (laus cerei), což však sv. Jeroným odmítl pro nesnadnost úkolu.“[127] Ustálený formulář s *Exsultet* je nám známý díky sakramentáři z Bobbia ze 7. století.[128] V 11. až 12. století vznikl v jižní Itálii zvyk zpívat *Exsultet* z pergamenového svitku („rotolu“).[129] Ten byl opatřen ilustracemi, které měli možnost během zpěvu sledovat věřící, a které názorně na vyobrazeních ukazovaly, o čem právě jáhen zpívá. Tento zvyk trval na některých místech až do 15. století.

Velikonoční chvalozpěv lze kromě úvodu rozdělit do tří částí. V úvodu jáhen, kterému přísluší tento hymnus zpívat, nadšenými a radostnými slovy vybízí anděly, zemi a církev k radosti z Kristova vítězství. Přechází pak do formy preface, v níž opěvuje noc vykoupení a to jak ve Starém, tak v Novém zákoně. V hymnu je Kristus představen jako pravý Beránek, jehož krev zachránila duše pokřtěných, stejně jako zachránila krev beránka Izraelský lid, a oslavuje paschální noc, vyvedení Izraelského lidu z otroctví Egypta. Druhá část oslavuje vzkříšeného Krista, který tím, že vstal z hrobu, zlomil pouta smrti a osvobodil pokřtěné z moci hříchu. Jáhen zpěvem této části oslavuje šťastnou vinu Adama, která byla

---

[124] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 132–133.
[125] Srov. CATELLA Alceste, REMONDI Giordano (ed.): Celebrare l'unità del Triduo Pasquale. Una Veglia illuminata dall'Assent, Torino: Leumann, 1998, 67.
[126] ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998, 83.
[127] KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 301.
[128] Srov. POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 341.
[129] Jednalo se o pás dlouhý až 6 metrů a široký asi 30 centimetrů. Během zpěvu byl tento *exsultetový svitek* postupně jáhnem odvíjen a necháván přepadnout přes okraj ambonu. Ilustrace byly na svitku vzhůru nohama, aby je mohly věřící vidět. Srov. KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907, 301–302.

příčinou příchodu vznešeného Vykupitele. Vzkříšení je zde popsáno jako dovršení vykoupení, jímž se v této noci zahánějí hříchy a vrací nevinnost a radost. V poslední části se text věnuje opěvování velikonoční svíce, která představuje neviditelného Krista. Ve chvalozpěvu se vyslovuje prosba, aby ho Bůh přijal jako formu večerní oběti církve, protože v podobě velikonoční svíce byl obětován Kristus, vládce světa, který se vrátil z říše zemřelých.[130]

Během tohoto oslavného zpěvu se ve vigilii slavené podle misálu Pia V. konalo samotné svěcení a zapalování velikonoční svíce. Konkrétně po slovech: „A tak posvěcená tato noc zahání hříchy, smývá viny, hříšníkům vrací nevinnost a zarmouceným radost; zahání nenávist, vytváří jednotu srdcí a pokořuje zlé moci," byla do paškálu umisťována kadidlová zrna. Po slovech: „Již jsme slyšeli chvalozpěv na tuto svíci, kterou ke cti Boží rozsvítil planoucí oheň," byla pak velikonoční svíce jáhnem zapalována prostřednictvím jedné ze tří svící trojramenného svícnu.[131]

Zajímavostí dnešního slavení je, že „biskupské konference mohou stanovit, aby se zpěv velikonočního chvalozpěvu prokládal nějakým vhodným zvoláním lidu."[132] Protože se zdá, že mnohdy svým obsahem a délkou unavuje tento hymnus dnešního posluchače.[133] Na tuto poznámku bychom zde mohli uvést, že v dřívějších dobách, kdy byl *Exsultet* zpívaný v řeči většině lidem nesrozumitelné, to pro věřící muselo být ještě těžší. Jejich pozornost pro to, do určité míry upoutávaly ony již výše zmíněné ilustrace, které vyobrazovaly, čeho se konkrétně jednotlivé pasáže, o kterých jáhen zpíval, týkaly.

Jak jsme se již zmínili v předchozích řádcích, *Exsultet* je „vrchol velikonočního zvěstování, a proto se právem vynořuje otázka, zda by neměl být tento chvalozpěv zařazen až po evangeliu."[134] Může se nám zdát, že narušuje ještě spíše usebranou a „očekávající" část obřadů velikonoční vigilie, neboť hlavní poselství, radostnou zprávu o Kristově vzkříšení, uslyší věřící až v evangeliu. Ovšem „jakožto typický text lucernária má Exsultet své správné místo jedině po zažehnutí velikonoční svíce jako laus cerei (chvála

[130] Srov. BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 30.
[131] Srov. CINEK František: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1932, 158.
[132] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, 23.
[133] Srov. BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 133.
[134] ADAM Adolf: Liturgika, Praha: Vyšehrad, 2001, 363.

velikonoční svíce) na počátku nočního bdění, a ne až po bohoslužbě slova.“[135] „Exsultet sice uzavírá první část velikonoční vigilie, ale zároveň uvádí věřící do nitra Kristova velikonočního tajemství. Je radostnou zvěstí, evangeliem o Kristově vítězství nad smrtí. Ve světle velikonoční svíce budou křesťané dále naslouchat dějinám spásy v bohoslužbě slova, v jejím světle se katechumeni zrodí k novému životu a církev se v jejím světle bude shromažďovat kolem oltáře. Ve světle Kristovy milosti se život křesťanů stává jediným velkolepým chvalozpěvem o Bohu.“[136]

3.2 Liturgie slova

Liturgie slova má ve velikonoční vigilie charakter starokřesťanského bdění s křestní tématikou a sloužila již od pradávných dob k přípravě katechumenů i věřících na křest a zároveň měla ukázat na dějinách Izraele přehled Božích milostí, které vyvolený národ, respektive celé lidstvo od Boha obdrželo. Zároveň můžeme uvést, že veřejná čtení prokládána zpěvy byla součástí každé vigilie. Zpěvy pak byly převážně žalmy, které dávaly výraz citům, které byly v posluchačích díky jednotlivým čtením vzbuzovány.

Od počátku slavení této noci byla její součástí četba proroctví ze Starého zákona. Počet těchto čtení byl v dějinách různý. „U Řehoře Velikého nalézáme pouze 4 čtení, v jeruzalémské liturgii podle A. Baumstraka 12.“[137] Také „Galasium, římský jedenáctý Ordo a jiné prameny z osmého století hovoří o dvanácti proroctvích, která se četla po svěcení velikonoční svíce. Jedenáctý Ordo také určuje, že se proroctví čtou latinsky a řecky, čtrnáctý Ordo pak ponechává papeži, aby dovolil, že se může předčítat jen latinský text. Hadriánské Gregoriárum a současně i Amalar hovoří o čtyřech lekcích. Ještě Dudandus podává zprávu, že v některých kostelích se čtou čtyři lekce, jinde 6, 12 nebo dokonce 14. Misály z pozdního středověku uvádějí většinou 4 či 6 lekcí. Jen Řím zůstává věrný 12 lekcím (což byl prastarý typ římské vigilie).“[138]

Jak už jsme zmínili na začátku této části, čtení sloužila i jako poslední příprava katechumenů na přijetí svátosti křtu. To přešlo také do obřadů po Tridentském koncilu, kde

---

[135] BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 133.
[136] KOPEČEK Pavel: Světlo v křesťanské liturgii, http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=471 (18.4.2010).
[137] BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, 30.
[138] POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 341342.

zatímco byly jednotlivé úryvky čteny knězem tichým hlasem v nesrozumitelné latině, presbyteři lidovým jazykem poučovali katechumeny. To se spolu s četbou dvanácti úryvků z Písma svatého ve slavení liturgie udrželo až do reformy roku 1951, respektive 1955. Pius XII. následně ustanovil počet starozákonních čtení na čtyři. Jakoby se vrátil ke čtením, která byla v době Řehoře Velikého (+ 604), kromě 4. čtení, které za Řehoře Velikého bylo z Iz 54, a v Misálech od Pia XII. je z Dt 31.

Liturgie posvátné velikonoční noci po II. vatikánském koncilu obsahuje v této části obřadu sedm starozákonních čtení, „která připomínají podivuhodné Boží skutky v dějinách spásy“[139] a „vybraných ze Zákona a proroků. Jsou převzaty většinou z nejstarší východní i západní tradice (...). Tato církev "počínajíc od Mojžíše a všech proroků" vysvětluje velikonoční tajemství. Kde to je možné, mají se číst všechna čtení, aby byl úplně zachován charakter velikonoční vigilie, která vyžaduje delší trvání. Vyžadují-li to však pastorační důvody, může se číst menší počet těchto čtení; ať se čtou aspoň tři čtení ze Starého zákona, a to je ze Zákona a proroků, nikdy se však nemá vynechat čtení 14. kapitoly z druhé knihy Mojžíšovy se svým kantikem.“[140] S přihlédnutím k současné podobě bychom do této části obřadu velikonoční vigilie měli zařadit ještě také chvalozpěv *Sláva na výsostech Bohu*, čtení epištoly (Řím 6,3–11), zpěv aleluja, typický velikonoční responsoriální žalm (Žl 118,1–2.16ab+17.22–23), evangelium (podle jednoho ze tří synoptiků, v závislosti na cyklu čtení daného roku) a homilii.

Nastíněný vývoj liturgie slova, závazný pro celou Západní církev, lze podrobněji a přesněji nalézt v analytických tabulkách ve čtvrté kapitole.

3.3 Křestní liturgie

Křestní liturgie vždy navazovala na liturgii slova a tedy v předkoncilní podobě po dvanácti (resp. čtyřech) proroctvích, v obnovené liturgii po homilii. Tento obřad se odehrával a i dnes má odehrávat u křtitelnice.[141]

---

[139] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Dokumenty liturgické obnovy – Všeobecné pokyny k mešnímu lekcionáři, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, čl. 99.
[140] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, čl. 85.
[141] Srov. Český misál, Praha: Česká liturgická komise, 1983, 261.

Časem, ve kterém Západní církev křtila, byla už ve 3. století téměř výlučně právě velikonoční noc. Kromě výše uvedené *Apoštolské tradice* tomu tak bylo také „podle svědectví sv. Ambrože na západě a podle sv. Jana Chrysostona také na východě. Velikonoce jako hlavní termín pro udělování křtu určuje druhá synoda v Maconu (585) a synoda v Auxerre (587). Druhotně se termínem křtu staly Pentecostes.“[142] Postupně se od cca 10. století začal křest oddělovat nejen od velikonoční vigilie, ale také od letnic. Dokonce můžeme říci, že od 12. století se křtí téměř jen děti a samozřejmě odpadá období přípravy na křest, katechumenát. S tím také mizí způsob křtu ponořením a přechází se postupně od 14. století výlučně k praxi politím neboli obmytím. I svátost biřmování je potom pochopitelně oddělována od křtu. Přijetí této svátosti bylo podmíněno přijetím svátosti eucharistie a svátosti smíření. Postupně je u svátosti biřmování zaváděna stará římská rituální praxe – consignatio: jedno pomazání křižmem na čele, vzkládání rukou a polibek pokoje, který tento ritus uzavíral.[143] A s tím souvisí i oddělení prvního svatého přijímání, neboť věřící mohli začít přistupovat k eucharistii teprve od okamžiku užívání rozumu, aby se předešlo přijímání eucharistie dětmi, jak bylo stanoveno na 4. lateránském koncilu (roku 1215). Věřící měli povinnost přijmout eucharistii nejméně jednou do roka a doporučovalo se k této příležitosti využít právě Velikonoce.

V misále Pia V. kodifikoval následující prvky, které jsou součástí této části vigilie: litanie ke všem svatým, svěcení vody, kropení lidu a samotný křest.

3.3.1 Litanie ke všem svatým

Litanie ke všem svatým byly před reformou Pia XII. zařazeny až na závěr křestní liturgie. Naproti tomu Piem XII. byly rozděleny na dvě části. Jedna část je na začátku křestní liturgie a druhá na konci. Po II. vatikánském koncilu mají celé litanie ke všem svatým své místo hned na počátku křestní bohoslužby. V litaniích ke všem svatým (které můžeme takto označit od 7. století)[144] „prosíme svaté o pomoc, protože si v pozemském životě zachovali posvěcující milost neporušenou a tak dosáhli nebeské slávy. Před tváří Boží nám mají svou přímluvou pomáhat, abychom i my došli věčného cíle.“[145]

---

[142] POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 190.
[143] Srov. KOPEČEK Pavel: Slavení křesťanského tajemství – Stručný úvod do liturgiky, Brno 2004, 55–56.
[144] Srov. BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007, 245.
[145] DOČEKAL Jan: Nové obřady Svatého týdne, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958, 140.

3.3.2 Svěcení křestní vody

To, že voda ke křtu byla od pradávna svěcena, je zřejmé již z „gnostického spisu Excerpta Theodori (PL 9, 695) mluvící o exorcismu nad křestní vodou. To bylo kolem roku 200. Také Tertullián mluví o sestoupení Ducha svatého po vzývání Boha. Rovněž sv. Cyprián zná svěcení křestní vody, když v 70. listě Jannuariovi píše, že je třeba, aby napřed kněz očistil a posvětil vodu. U pozdějších otců se svědectví dále rozmnožují. První formulář svěcení křestní vody je u Serapiona z Tmuis.“[146]

V dnešním ritu se zachovávají při svěcení vody jen ty nejstarší prvky. Byly tedy odstraněny galské a středověké doplňky a doprovodná gesta, jež nacházíme v potridentském ritu a platily až do reformy II. vatikánského koncilu. Jednalo se o dotýkání dlaní, jímž kněz vodu očišťoval od ďábelských vlivů a tak ji exorcisoval,[147] rozlévání vody do čtyř světových stran, což symbolizovalo, že křestní voda je určena pro všechny národy, dýchání na hladinu vody v podobě kříže a pak, když byl paškál umístěn do vody, dýchání písmene Ψ[148], čímž se chtělo naznačit působení obou Božích osob v posvěcování člověka skrze křest, a konečně vlévání části oleje katechumenů a křižma do vody pro konečné posvěcení. Tento obřad je tedy v dnešní době mnohem více zjednodušen a zachovalo se pouze trojí ponořování paškálu, s nejstarší částí posvěcují modlitby. Ponořování paškálu připomíná samotný křest Ježíšův, když sestoupil do vod Jordánu a sestoupil na něj Duch svatý (Mt 3,16).

I když není při samotné vigilii nikdo křtěn, přece se může světit křestní voda, která je pak používána při udělování svátosti křtu po celou dobu velikonoční. Jinak se světí voda, která je použita na kropení lidu, které dnes následuje po obnově křestního slibu.[149]

3.3.3 Křest

Po obřadu svěcení vody následuje samotná liturgie křtu katechumenů. Tato část velikonoční vigilie je velice podobná tomu, jak je popsána v *Apoštolské tradici*, které jsme

---

[146] POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976, 342.
[147] V antice byla voda považována za sídlo démonů.
[148] Začáteční písmeno ve slově ψυχη – řecky duch. Nebo také znázornění Krista visícího na kříži, a nebo jde o podobu kříže se šikmými břevny.
[149] Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, čl. 88.

věnovali značnou pozornost výše. Na tomto místě se o samotném průběhu udílení svátosti křtu zmíníme jen ve stručnosti.

Tak tedy katechumeni jsou nejprve vyzváni k zřeknutí se Satana (abrenunciaci) a ke křestnímu vyznání víry. Pak následuje křest politím či ponořením, pomazání křižmem (za předpokladu, že nebudou ještě za okamžik biřmováni), obléknutí do bílého roucha, předání hořící svíce a udělení svátosti biřmování (podmínkou je, že se jedná o dospělé nebo starší děti). Konkrétní podoba obřadu křtu není uvedena v misálech, ale je v samostatných knihách Rituale Romanum, na které také současné vydání misálu editio typica tertia z roku 2000 explicitně odkazuje a vybrané rubriky doslovně cituje.[150] V českém vydání misálu podobný odkaz chybí a křest se má odehrávat podle dokumentu *Uvedení do křesťanského života*.[151]

3.3.4 Obnova křestního slibu

Obnova křestního slibu je zařazena do slavnosti této veliké noci až od reformy liturgie Piem XII. (roku 1951). Tento bod velikonoční liturgie je pro věřící vrcholem postní doby, neboť jsme se na něj „čtyřicet dní připravovali,“[152] formou pokání, „horlivějším naslouchání slova Božího a modlitbou.“[153] Smyslem čtyřicetidenního postu je příprava na duchovní vzkříšení s Kristem odřeknutím se hříchu a vlastním vyznání víry. Tajemství a dar křtu pramení z velikonoční události. A tak se „liturgie Bílé soboty snaží o to, aby nás uvedla do tajuplného tajemství našeho svatého křtu, našeho zmrtvýchvstání s Kristem, a aby v nás oživila křestní myšlenky.“[154] Díky tomu se tato posvátná noc stává pro každého okamžikem duchovního křtu. Současně zřetelně propojuje vzkříšení se křtem, „proto věřící, kteří byli už pokřtěni, obnovou křestního vyznání si obnovují milost vykoupení a duchovně vstávají s Kristem z mrtvých.“[155] Protože život každého křesťana začíná právě křtem, křest má v pokřtěných růst, ze křtu má křesťan žít, a vydávat plody.[156] Skrze křest

[150] Missale Romanum ed. typica tertia, 2000, 368.
[151] SEKRETARIÁT ČESKÉ LITURGICKÉ KOMISE: Uvedení do křesťanského života, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987, 101–109.
[152] Český misál, Praha: Česká liturgická komise, 1983, 267.
[153] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, 6–8.
[154] BAUR Benedikt: Život ve světle liturgie, Broumov: Sestry dominikánky, 1969, 154.
[155] POKORNÝ Ladislav: Obnovená liturgie, Praha: Česká katolická charita, 1976, 210.
[156] Srov. LLOPIS Juan: Vstříc Pánu, Řím: Křesťanská akademie, 1971, 61.

jsou křesťané propojeni s Kristem a patří Kristu, a proto si na obnovu křestních závazků opět od paškálu zapalují své svíce.

Obnova křestního slibu je konána buď spolu s vyznáním víry katechumenů, nebo před jejich vyznáním (formou apoštolského nebo nicejskocařihradského vyznání víry) anebo po křtu a případném biřmování nově pokřtěných.[157] Po obnově křestního vyznání ústy jsou věřící pokropeni posvěcenou křestní (příp. posvěcenou vodou) na znamení očištění od hříchu a znovuzrození k věčnému životu.

3.4 Eucharistická liturgie

Eucharistická liturgie je poslední za čtyř částí velikonoční vigilie. Je završením celé slavnosti, „protože v plném významu je eucharistie svátost velikonoční, totiž památka oběti na kříži a přítomnost vzkříšeného Krista, dovršuje uvedení do křesťanského života a dává okusit prožívání věčných Velikonoc. Toto slavení eucharistie ať se nekoná ve spěchu; je třeba, aby všechny obřady a slova měly i navenek co největší působivou sílu.“[158] Do tohoto okamžiku se přítomní setkávali s Kristem v různých obrazech a symbolech, ale v této části dochází k reálnému a radostnému setkání s Kristem přítomným v eucharistii, „jásáme a ve svatém přijímání se spojujeme se svým Pánem, který svým vzkříšením nám hlásá a umožňuje spásu.“[159]

V předchozích dobách (od reformy Pia V. do reformy II. vatikánského koncilu), po litaniích, které této části předcházeli, odešel celebrant do sakristie a vyměnil fialové liturgické roucho za bílé. Mše svatá začínala od tohoto okamžiku jakoby úplně od počátku a s jistými změnami pokračovala jako obvykle.

---

[157] Srov. SEKRETARIÁT ČESKÉ LITURGICKÉ KOMISE: Uvedení do křesťanského života, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987, 101–109.
[158] KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, op. cit., čl. 90–91.
[159] POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990, 106.

4 Přehled změn v předepsaném slavení velikonoční vigilie

Po té, co byly podrobně popsány jednotlivé konstitutivní prvky soudobé velikonoční vigilie, jejich původ, vývoj a význam, je vhodné tři poslední podoby liturgie, kodifikované liturgickými knihami, doslova položit vedle sebe, aby lépe vynikly odlišnosti a podobnosti jednotlivých struktur, orací, čtení i jiných momentů. Tabulky, které takovéto srovnání umožňují, jsou uspořádány podle struktury současné vigilie a jejích čtyř částí. Texty byly čerpány z misálů, jedná se konkrétně o vydání misálu Pia V. z roku 1868,[160] o vydání obřadů nové vigilie upravené z rozhodnutí Pia XII.[161] a o vydání Českého misálu z r. 1983.[162] Pro usnadnění porovnání jsou všechny latinské texty převedeny do češtiny.[163] Zejména v případě orací, pokud se tyto v současném misále shodují s předkoncilní či starší úpravou, je na i zde (poněkud anachronicky) místo doslovného překladu z latiny použita verze modlitby z Českého misálu.[164] Ve srovnávacích tabulkách je použito grafické odlišení obvyklé v liturgických knihách, červená barva pro pokyny a černá pro texty. Zde uvedené „rubriky" jsou však pouhou parafrází na rozdíl od „norik", které jsou doslovnými citacemi českých či překlady latinských textů. Přímo v tabulkách se ještě na několika místech nacházejí modře psané komentáře, které mají upozornit zejména na změnu umístění orací, kterou by bylo obtížné popisovat jiným způsobem. Na závěr každé ze čtyř částí je vždy stručné shrnutí.

V tabulkách a komentářích se znovu dotýkáme témat, která byla popsána výše. Na tomto místě se to však děje analytičtějším způsobem, který zároveň dává nahlédnout do práce papežských komisí, které měly úpravu liturgie ve dvacátém století na starosti. Případné námitce, že tabulky obsahují převedším citace, které by snad mohly mít své místo v příloze práce, je třeba oponovat, neboť se zde nejedná o pouhou bezduchou kopii pramenů, ale již samotným uspořádáním o jejich analýzu a interpretaci.

---

[160] Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Konsilii Tridentini restitutuum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognitum, editio sexta missis novissimis aucta, Ratisbonae – Neo-eboraci – Cincinnati, 1868 (vigilie je na str. 174–209).

[161] Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus, Eiditio Taurensis juxta typicam, Marietti, 1956 (vigilie je na str. 76–104).

[162] Český misál, Praha: Česká liturgická komise, 1983.

[163] Pomocným vodítkem pro překlad byly starší překlady: CINEK František: op. cit., 150–200 a Římský misál, op. cit., 442–490.

[164] Jedná se zejména o modlitby v rámci bohoslužby slova. Překlad první žehnací modlitby ohně v misále Pia V. je uzpůsoben pokoncilní verzi z Českého misálu a obsahuje i ty prvky, vlastní latinskému originálu.

<table>
<tr><th colspan="3">Liturgie světla</th></tr>
<tr><td>Před reformou Pia XII.</td><td>Po reformě Pia XII.</td><td>Po II. vatikánském koncilu</td></tr>
<tr><td></td><td>Vigilie se má konat uprostřed noci, nikdy před západem slunce.</td><td>Vigilie se má konat v noci, nikdy před západem slunce.</td></tr>
<tr><td>Vigilie se koná po modlitbě nony, ovšem ráno.</td><td>Matutinum a laudy nesmějí být anticipovány předchozí večer, ale říkají se ráno, malé hodinky v příslušnou dobu, nešpory odpoledne.</td><td>Vigilie se koná po modlitbě nešpor.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Kněz je oblečen do alby, štoly a pluviálu fialové barvy.</td><td>Kněz je oblečen do alby, štoly a ornátu bílé barvy.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Bohoslužba začíná venku</td></tr>
<tr><td colspan="2">Přisluhují ministranti s křížem, svěcenou vodou, kadidlem</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td>Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Pán s vámi – i s tebou</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td>V této veliké noci křesťané na celém světě bdí a modlí se, poslouchají slovo Boží a slaví Kristovo vítězství nad smrtí. Připojme se k nim s vírou, že náš Pán Ježíš Kristus přemohl také naši smrt, že skrze něho také my žijeme v Bohu, že jeho vzkříšení je naše vzkříšení.</td></tr>
<tr><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>Bože, požehnej + tento oheň vykřesaný z křemene. Ať nám připomíná tvého Syna, úhelný kámen, v němž nám zazářila tvá sláva. Očisti naše srdce a dej, ať se v nás rozhoří veliká touha po tobě, aby světlo této veliké noci bylo předobrazem tvé slávy, kterou nám připravuješ ve svém království. Skrze Krista…</td><td colspan="2">Bože, požehnej + tento oheň (tento plamen). Ať nám připomíná tvého Syna, v němž nám zazářila tvá sláva. Očisti naše srdce a dej, ať se v nás rozhoří veliká touha po tobě, aby světlo této veliké noci bylo předobrazem tvé slávy, kterou nám připravuješ ve svém království. Skrze Krista…</td></tr>
<tr><td>Modleme se. Pane Bože, všemohoucí Otče, nehasnoucí světlo, jenž jsi stvořitel všech světel, požehnej toto světlo posvěcené a požehané od tebe, který jsi osvítil celý svět, abychom byli rozníceni tímto světlem a osvíceni ohněm tvé jasnosti. A jako jsi osvítil Mojžíše, vycházejícího z Egypta, tak osvěť i naše srdce a smysly, abychom byli hodni dojít do života a světla věčného. Skrze Krista…</td><td></td><td></td></tr>
</table>

Modleme se. Pane svatý, všemohoucí Otče, věčný Bože, rač působit spolu s námi, kteří světíme tento oheň ve jménu tvém a tvého jednorozeného Syna, našeho Pána a Boha Ježíše Krista a Ducha svatého, pomáhej nám proti ohnivým střelám nepřátel a osvěcuj nebeskou milostí, ty který žiješ…		
Požehnání kadidlových zrn: Prosíme tě, všemohoucí Bože, ať na toto kadidlo sestoupí hojný proud tvého požehnání. Ty, který všechno neviditelně obnovuješ, zapal tento noční paprsek, aby oběť této noci nejen zazářila v lesku tajemného světla, ale ať je z každého místa, na které se dostane něco z tohoto tajemství posvěcení, mocí přítomnosti tvé velebnosti zapuzena zloba ďábelské zlosti. Skrze Krista…		
Během modlitby akolyta přidá do kadidelnice uhlík z požehnaného ohně, po modlitbě kněz nasype kadidlo.		
Kněz pokropí oheň svěcenou vodou a okouří jej.	Kněz pokropí oheň svěcenou vodou, nic neříká.	
	Do kadidelnice se přidá uhlík z posvěceného ohně, nasype kadidlo a okouří oheň.	
	Na velikonoční svíci kněz dělá znamení kříže, letopočtu a alfa a omega.	
	Kristus včera i dnes, začátek i konec, alfa i omega, Kristus je Pán všech věků, on vládne dějinám, jeho je království i moc i sláva po všechny věky věků. Amen.	
	Do velikonoční svíce kněz zasadí pět kadidlových zrn	
	Pro své slavné svaté rány kéž nás chrání a zachrání Kristus Pán ukřižovaný.	
	Kněz zapálí velikonoční svíci od ohně	
	Ať slavné Kristovo vzkříšení, naši tmu ve světlo promění.	
	Pán s vámi. I s tebou.	
	Prosíme tě, všemohoucí Bože, ať na toto kadidlo sestoupí hojný proud tvého požehnání. Ty, který všechno neviditelně obnovuješ, zapal tento noční paprsek, aby oběť této noci nejen zazářila v lesku tajemného světla, ale ať je z každého místa, na které se dostane něco z tohoto tajemství posvěcení, mocí přítomnosti tvé velebnosti zapuzena zloba ďábelské zlosti. Skrze Krista…	*Původně modlitba žehnání kadidlových zrn, převzatá v nezměněné podobě.* ←
Jáhen obleče bílou dalmatiku a vezme trojramenný svícen se třemi svícemi.	Jáhen obleče bílou dalmatiku a vezme velikonoční svíci.	

Při vstupu do kostela se zapálí první ze svící na trojramenném svícnu, jáhen a všichni pokleknou, jáhen zpívá:	Při vstupu do kostela si kněz zapálí svíčku od velikonoční svíce. Všichni pokleknou, jáhen zpívá:	Při vstupu do kostela si kněz zapálí svíčku. Jáhen zpívá:
Světlo Kristovo.		
Sláva tobě, Pane (lat: Deo gratias)		
Uprostřed kostela zapálí druhou svíci na trojzubci, všichni pokleknou a jáhen zpívá:	Vprostřed kostela si zapálí svíčky klerici. Všichni pokleknou, jáhen zpívá	Vprostřed kostela si zapálí svíčky všichni lidé.
Světlo Kristovo		
Sláva tobě, Pane (lat: Deo gratias)		
U oltáře zapálí třetí svíci na trojzubci, všichni pokleknou a jáhen zpívá:	U oltáře si zapálí svíčky všichni lidé a rozsvítí se světla v kostele. Všichni pokleknou, jáhen zpívá:	
Světlo Kristovo		
Sláva tobě, Pane (lat: Deo gratias)		
		Rozsvítí se světla v kostele, kromě oltářních.
	Kněz okouří velikonoční svíci	
Jáhen žádá o požehnání		
Jáhen okouří knihu.		Jáhen okouří knihu a velikonoční svíci.
Od pultu zpívá jáhen velikonoční chvalozpěv	Od pultu jáhen zpívá velikonoční chvalozpěv	Od ambonu jáhen zpívá velikonoční chvalozpěv
Zajásejte již zástupy andělů v nebi… a dá mi vyzpívat chválu této svíce (skrze našeho Pána…)		
Pán s vámi… v pravdě je důstojné a spravedlivé … pokořuje zlé moci.		
Jáhen vloží kadidlová zrna do velikonoční svíce		
V této milostiplné noci … ze včelího vosku.		
Jáhen zapálí velikonoční svíci od jedné ze svící z trojzubce		
Již jsme slyšeli chvalozpěv na tuto svíci … a jasně zazářil lidskému rodu		
Precamus te (prosby za papeže, biskupa, vládce) … Amen	Precamus te (prosby za papeže, biskupa,) … Amen	Tvůj Syn Ježíš Kristus… Amen
Jáhen odloží bílou dalmatiku a obleče fialovou.		

V předkoncilní liturgii se v popisovaných obřadech mísily prvky postní a velikonoční. Příkladem je střídání liturgického oblečení jáhna, v dalších částech též kněze. Dnes jsou duchovní po celou vigilii oblečeni v rouchách bílé barvy, čímž vyniká jednotnost celé bohoslužby i její velikonoční a slavnostní charakter. Zmnožování prvků, typické pro celou předkoncilní liturgii, nalezneme ve vigilii Pia V., při žehnání ohně hned třemi modlitbami. Naopak vigilii Pavla VI. je charakteristické to, co pro celou pokoncilní liturgii, totiž katecheticko-mystagogické stručné úvody naznačující slavené tajemství (zde hned po znamení kříže a úvodním pozdravu). Zajímavé je, že pouze ve vigilii Pia XII. nalezneme explicitní modlitbu žehnající velikonoční svíci (je to ta, kterou se původně žehnala kadidlová zrna). V ostatních případech je svíce zasvěcena vsazením kadidlových zrn a zapálením od požehnaného ohně (zprostředkovaně skrz svíce z trojramenného svícnu, či bezprostředně). Již výše byla také popsána rozdílnost procesí do kostela, v němž byl původně používán pouze trojramenný svícen a až po reformě Pia XII. se paškál začal nosit

v průvodu. V potridentské liturgii se v procesí a při velikonoční vigilii vůbec užívaly svíce, které v dnešní úpravě nenalezneme. Podtrhuje se tím skutečnost, že Kristovým vzkříšením již začala skutečnost Nového Jeruzaléma, v němž je pravým světlem sám Beránek (srov. Zj 21, …) Shodné momenty nás upozorňují na to, co je podstatné: požehnání ohně, zapálení paškálu, průvod a zvěstování světla Kristova s díkůčiněním, šíření světla mezi věřící, velikonoční chvalozpěv (nově zkrácený o prosby za papeže, biskupa a vladaře).

<table>
<tr><th colspan="3">Liturgie slova</th></tr>
<tr><td>Před reformou Pia XII.</td><td>Po reformě Pia XII.</td><td>Po II. vatikánském koncilu</td></tr>
<tr><td colspan="3">Čtení ze Starého zákona.</td></tr>
<tr><td>Čtení čte kněz tichým hlasem (submissa voce) u oltáře. Během toho presbyteři poučují katechumeny.</td><td>Čtení čte lektor od pultu.</td><td>Čtení čte lektor od ambonu.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Čtení jsou čtena bez titulu a bez odpovědi Bohu díky.
Po každém čtení kněz řekne: Modleme se, jáhen: klekněme, všichni pokleknou, jáhen / podjáhen: vstaňte, kněz se modlí oraci.</td><td>Po každém čtení následuje responsoriální žalm a po něm orace.</td></tr>
<tr><td colspan="3">1. proroctví / čtení: Gn 1,1–2,2.</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td>Mezizpěv: Ž 104</td></tr>
<tr><td colspan="3">(Všechno máme od tebe,) Bože: tys nás nejen stvořil, ale když jsme zhřešili, také jsi nás vykoupil. Dej, ať svou radost hledáme především v tobě, neboť jenom ty nám můžeš dát radost plnou a věčnou.</td></tr>
<tr><td>2. proroctví: Gn 5, 31; 6, 1–22; 7, 6.11b–14a. 18b–21a. 23b. 24; 8; 1–3. 6–12. 15–21a</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Bože, nepomíjející sílo a věčné světlo, shlédni milostivě na celou svou podivuhodnou a tajemnou církev a veď své dílo lidské spásy stále k většímu pokoji, aby celý svět poznal a zakusil, že ponížené bývá povýšeno, zastaralé obnovováno a všechno uváděno ve svůj řád skrze toho, od něhož vzešlo: našeho Pána Ježíše Krista…</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>3. proroctví: Gn 22, 1–19</td><td></td><td>2. čtení: Gn 22,1–18</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>Mezizpěv: Ž 16</td></tr>
<tr><td>Bože, náš nebeský Otče, tys naším vykoupením skrze oběť tvého Syna splnil přísahu svému služebníku Abrahámovi, že se stane otcem všech národů: neboť křtem přijímáš lidi všech národů za syny svého zaslíbení. Prosíme tě: Ustavičně si shromažďuj svůj lid, aby všechny národy nalezly požehnání v našem Pánu Ježíši Kristu.</td><td></td><td>Bože, náš nebeský Otče, tys naším vykoupením skrze oběť tvého Syna splnil přísahu svému služebníku Abrahámovi, že se stane otcem všech národů: neboť křtem přijímáš lidi všech národů za syny svého zaslíbení. Prosíme tě: Ustavičně si shromažďuj svůj lid, aby všechny národy nalezly požehnání v našem Pánu Ježíši Kristu.</td></tr>
<tr><td>4. proroctví: Ex 14, 24–15,1</td><td>2. proroctví: Ex 14,24–15,1</td><td>3. čtení: Ex 14,14–15,1.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Mezizpěv: Ex 15</td></tr>
</table>

Bože, to, o čem jsme nyní slyšeli ze Starého zákona, je pro nás stále živé. Ani dnes nepřestáváš konat své podivuhodné skutky, a cos vykonal kdysi, je předobrazem toho, co konáš křtem mezi námi. Vysvobodil jsi z otroctví svůj vyvolený národ, vysvoboď z otroctví hříchu celý svět a uskutečni na nás své zaslíbení, které jsi dal Abrahámovi a jeho potomkům. Skrze Krista…		
5. proroctví: Iz 54, 17; 55, 1–11		4. čtení: Iz 54,5–14
		Mezizpěv: Ž 30
Všemohoucí, věčný Bože, pro slávu svého jména rozpomeň se na zaslíbení, kterými jsi odměnil víru praotců, uskutečňuj je uprostřed nás a ukaž, že se v církvi naděje praotců naplňuje. Skrze Krista…		Všemohoucí, věčný Bože, pro slávu svého jména rozpomeň se na zaslíbení, kterými jsi odměnil víru praotců, uskutečňuj je uprostřed nás a ukaž, že se v církvi naděje praotců naplňuje. Skrze Krista…
		5. čtení: Iz 55, 1–11.
		Mezizpěv: Iz 12
		Všemohoucí, věčný Bože, naše jediná naděje, splň nám sliby, kterés dal ústy svých proroků. Vždyť bez tvé pomoci nic nezmůžeme a jen v tobě je naše síla.
6. proroctví: Bar 3, 9–38		6. čtení: Bar 3,9–15.32–4,4
		Mezizpěv: Ž 19
Bože, ty stále povoláváš do církve lidi, kteří tě dosud neznali; a tak tvá církev roste. Chraň všechny, které jsi povolal ke křtu, ať neopustí tebe, studnici moudrosti, ale chodí věrně po tvých cestách. Skrze Krista…		Bože, ty stále povoláváš do církve lidi, kteří tě dosud neznali; a tak tvá církev roste. Chraň všechny, které jsi povolal ke křtu, ať neopustí tebe, studnici moudrosti, ale chodí věrně po tvých cestách. Skrze Krista…
7. proroctví: Ez 37, 1–14		7. čtení: Ez 36,16–17a.18–28
		Mezizpěv: Ž 42
Bože, ty nám svým slovem, uloženým ve svatých knihách, ukazuješ smysl slavení velikonoc. Dej, ať pochopíme, že jsi milosrdný a věrný, a že se nemusíme bát budoucnosti, ale můžeme bezpečně spoléhat na to, cos pro nás vykonal. Skrze Krista…		Bože, ty nám svým slovem, uloženým ve svatých knihách, ukazuješ smysl slavení velikonoc. Dej, ať pochopíme, že jsi milosrdný a věrný, a že se nemusíme bát budoucnosti, ale můžeme bezpečně spoléhat na to, cos pro nás vykonal. Skrze Krista…
8. proroctví: Is 4, 1–6	3. proroctví: Is 4,2–6	
Kantikum: Is 5,1–2		
Bože, ty jsi na všech synech své církve ukázal ústy svatých proroků, že v každém místě svého panství rozséváš dobré semeno a pěstuješ vybrané ratolesti. Uděl svému lidu, který nazýváš vinicí a osením, aby zbaven trní a hloží dával dobré ovoce. Skrze Krista…		
9. proroctví: Ex 12, 1–11		
Rozjímáme, Bože, o podivuhodném díle stvoření. Dej, ať pochopíme, že ještě větší je jiné tvé dílo: naše vykoupení v plnosti času skrze velikonoční oběť tvého Syna …	*Tato modlitba je dnes variabilní modlitbou po prvním čtení.*	

10. proroctví: Jon 3, 1–10		
Bože, ty jsi vyznáním svého jména spojil rozličné národy: dej nám, ať chceme a dokážeme, co přikazuješ, aby lid, k věčnosti povolaný, byl jednomyslný ve víře i zbožných skutcích. Skrze Krista…		
11. proroctví: Dt 31, 22–30	4. proroctví: Dt 31, 22–30	
Kantikum Dt 32,1–4		
Bože, povýšení pokorných a sílo spravedlivých, který jsi skrze svého svatého služebníka Mojžíše chtěl zpěvem písně poučit svůj lid, aby opakování zákona bylo i pro nás vodítkem: ukaž všem spravedlivým národům svou moc, zmírni strach a dej jim radost, aby byly hříchy všech zahlazeny tvým odpuštěním a to, co jim hrozilo trestem, obrátilo se ve spásu. Skrze Krista…		
12. proroctví: Dan 3, 1–24		
Všemohoucí věčný Bože, jediná naděje světa, ty jsi hlásáním svých proroků zjevil tajemství nynějšího času: dej se usmířit a rozmnož touhu svého lidu, protože v žádném z věřících neroste ctnost bez tvé misloti. Skrze našeho Pána…		
		Rozsvítí se svíčky na oltáři
		Sláva na výsostech Bohu, zvoní zvony
		Děkujeme ti, Bože, že nám dáváš účast na slávě této veliké noci vzkříšení svého Syna, našeho Pána Ježíše Krista, a prosíme tě, vyslyš modlitby těch, které jsi přijal za své syny: oživ v církvi svého Ducha a obnov nás, abychom ti sloužili v Duchu a v pravdě. Skrze tvého Syna …
		Epištola: Řím 6,3–11
		Trojí zpěv aleluja
		Mezizpěv: Žl 118,1–2.16ab+17.22–23
		Evangelium: Mt 28,1–10 / Mk 16,1–7 / Lk 24,1–12
		Homilie

Většina toho, co je patrné z tabulky, bylo již uvedeno výše. Zde stojí za to upozornit, že vigilie Pavla VI. se ve značné míře vrátila ke čtením vigilie Pia V. a že redukovaný počet čtení i jejich výběr za Pia XII. byl tedy jakousi odbočkou. Ovšem již vigilie Pia XII. předjímá důraz na Boží slovo, vlastní pozdějšímu II. vatikánskému koncilu, neboť čtení mají být čtena lektorem od pultu, předchůdci pokoncilního ambonu, tedy Boží slovo má být v této části bohoslužby skutečně hlásáno věřícím a nikoli čteno knězem u oltáře *submissa voce*. Tak jako čtení, také dnešní orace vykazují velkou starobylost a jsou

převzaty ze starších ritů. Vkládání mezizpěvů v podobě responsoriálních žalmů po biblických lekcích odpovídá celkové pokoncilní koncepci bohoslužby slova, krok tímto směrem byl však učiněn již při vigilii Pia XII., neboť tři ze čtyř čtení jsou také zde mezizpěvy opatřena. Dvě čtení jsou ve vigilii přítomna trvale a to čtení o stvoření světa a o převedení Izraele rudým mořem. Jedná se tedy o jakési pilíře starozákonní části bohoslužby slova a podle současných rubrik nesmí být lekce z Exodu v žádném případě vynechána. Volnost, kterou dnešní rubriky dávají celebrantům ve výběru počtu čtení, plně odpovídá pokoncilnímu prostoru pro přizpůsobení liturgie potřebám slavícího společenství. Stejně tak v nové liturgii vyniká jednota celé bohoslužby slova, která nyní zahrnuje také čtení z Nového zákona a evangelium, které byly dříve součástí mše, následující až bezprostředně po vigilii. Také povinné zařazení homilie, byť krátké, je součástí pokoncilního důrazu na přítomnost Božího slova v bohoslužbách.

<table>
<tr><th colspan="3">Křestní liturgie</th></tr>
<tr><td>Před reformou Pia XII.</td><td>Po reformě Pia XII.</td><td>Po II. vatikánském koncilu</td></tr>
<tr><td>Jáhen odkládá dalmatiku bílé barvy a obléká se do liturgického roucha barvy fialové.</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Procesí z presbytáře ke křestnímu prameni: kříž se svícemi, velikonoční svíce. Cestou se zpívá: Jako laň prahne, po vodách bystřin.</td><td></td><td>Procesí z presbytáře ke křestnímu prameni. Velikonoční svíce, katechumeni a kmotři, přisluhující, jáhen, kněz. Cestou se zpívají litanie ke všem svatým.</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">První část litanií ke všem svatým</td></tr>
<tr><td></td><td>všichni při nich klečí</td><td>všichni při nich stojí</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td>Druhá a třetí část litanií ke všem svatým (vzývání a prosby)</td></tr>
<tr><td>Pán s vámi – i s tebou
Všemohoucí věčný Bože, shlédni na zbožnost svého obnoveného lidu, který jako laň prahne po vodách bystřin, a milostivě dej, aby jeho žízeň po víře posvětila tělo i duši skrze tajemství křtu. Skze našeho Pána...</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="3">Všemohoucí, věčný Bože,
sešli svého Ducha na tohoto svého služebníka
(tuto svou služebnici, tyto své služebníky),
který se má (která se má, kteří se mají)
skrze křest narodit k tvému životu,
a stůj při nás se svou láskou,
až ho (ji, je) budeme křtít:
učiň ty sám svou mocí,
čeho je naše pokorná služba znamením.
Skrze Krista, našeho Pána.
O.: Amen.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Žehnání křestní vody:</td><td>Žehnání křestní vody:</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Pán s vámi – i s tebou
Vzhůru srdce – Máme je u Pána
V. Vzdávejme díky Bohu, našemu Pánu – Je to důstojné a spravedlivé
V pravdě je důstojné a spravedlivé, dobré a spasitelné, abychom ti vždycky a všude vzdávali díky, Pane, svatý Otče, věčný Bože, vždyť tvá neviditelná moc působí, že svátosti jsou zázračným znamením tvé milosti. Ačkoli my nejsme hodni konání tak velikých tajemství, ty nám své dary neodpíráš a skláníš svůj dobrotivý sluch k našim prosbám.</td><td>Všemohoucí, věčný Bože, tvá neviditelná moc působí, že svátosti jsou viditelným znamením tvé milosti. Stvořil jsi vodu a při různých příležitostech jsi ukazoval, že její účinky naznačují náš křest.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Už na počátku, když se tvůj Duch vznášel nad vodami, vložil jsi, Bože, do vody život a požehnání. A když jsi v přívalech potopy zničil hřích, stala se voda znamením nové spravedlnosti a nového života.</td></tr>
<tr><td></td><td>Když jsi převáděl svůj lid
z egyptského otroctví Rudým
mořem, myslel jsi na ty, kdo
budou pokřtěni.
A když byl tvůj Syn pokřtěn
vodou Jordánu,
pomazal jsi ho Duchem svatým;
když visel na kříži, vytryskla
z jeho probodeného srdce krev
a voda, a když vstal z mrtvých, dal
učedníkům přikázání: Jděte a učte
všechny národy a křtěte je ve
jménu Otce i Syna i Ducha
svatého.</td></tr>
<tr><td>Shlédni tedy, Bože, na svou církev a rozmnož v ní svá znovuzrození, ty, který hojným proudem své milosti vzbuzuješ radost ve svém městě a k obnově národů po celém světě otvíráš křestní pramen, aby svět přijal na rozkaz tvé velebnosti z Ducha svatého milost tvého Jednorozeného.</td><td>Shlédni tedy, Bože, na svou církev a otevři jí pramen vody, tryskající do života věčného. Kéž tvůj svatý Duch učiní tuto vodu znamením milosti tvého jednorozeného Syna: Ať svátost křtu smyje všechno staré a špatné, aby člověk, stvořený k tvému obrazu, povstal z vody a z Ducha svatého k účasti na tvém životě.</td></tr>
<tr><td>Rozdělí vodu znamením kříže:
Tuto vodu, připravenou k obnově lidstva, rač oplodnit tajemným přimísením svého božství, aby nebeské pokolení, posvěcením počaté z neposkvrněného lůna božského pramene, vynořilo se jako nové stvoření. A ať všechny, kdo se odlišují pohlavím nebo věkem, milost porodí jako rovnocenné děti. Rozkaž tedy, Pane, ať každý nečistý duch odtud daleko odejde a všechna ničemnost ďábelských úskoků ať odstoupí. Ať sem nemá přístup vliv nepřátelské moci, ať zde úkladně neoblétá, ať se sem tajně nevplíží, ať tu neřádí svou nákazou.

Dotkne se vody rukou:
Ať je toto svaté a čisté stvoření zbaveno všech nepřátelských útoků, ať je očištěno od jakékoli ničemnosti. Ať je pramenem živým, vodou obnovující, vlnou očišťující, aby všichni, kdo mají být obmyti touto koupelí, dosáhli působením Ducha svatého milost dokonalého očištění.

Třikrát nad vodou udělá znamení kříže:
Žehnám tě, stvoření vody, skrze Boha † živého, skrze Boha † pravého, skrze Boha † svatého: skrze Boha, který tě na počátku svým slovem oddělil od souše, jehož Duch se nad tebou vznášel.

Rozdělí vodu a odlije část směrem ke čtyřem světovým stranám:
Skrze Boha, který tě vyvedl z rajského pramene a rozkázal zavlažovat zemi čtyřmi řekami; který na poušti do tebe, hořké, vložil sladkost a učinil pitnou; který tě vyvedl tě ze skály žíznícímu lidu.</td><td></td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="2">Žehnám † tě také skrze Ježíše Krista, jeho jednorozeného Syna, našeho Pána, který tě v Káně Galilejské podivuhodným znamením svou mocí proměnil ve víno; který po tobě kráčel svýma nohama a byl tebou od Jana pokřtěn v Jordánu; který tě spolu s krví nechal vytrysknout ze svého boku; který svým učedníkům nařídil, aby tebou křtili ty, kdo uvěří říkaje: Jděte, učte všechny národy, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.

Když nyní plníme tato tvá přikázání, stůj při nás, Bože všemohoucí, a dobrotivě nám pomáhej.

Třikrát na vodu dýchne ve znamení kříže:
Tuto prostou vodu požehnej svými ústy, aby kromě přirozeného očišťování, které umožňuje omývanému tělu, působila také očišťování duší.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="3">Ponoření velikonoční svíce do vody:</td></tr>
<tr><td colspan="2">Prosíme tě, Bože:
Ať sestoupí do tohoto křestního pramene síla Ducha svatého.

A celou podstatu této vody ať oplodní obrodnou mocí.
Ať jsou zde vyhlazeny skvrny všech hříchů, ať je zde k původní důstojnosti obnovena lidská přirozenost, stvořená k tvému obrazu, ať je očištěna od veškeré špíny, aby každý člověk, který přijme tuto svátost obrody, znovu se narodil k novému nevinnému dětství. Skrze našeho Pána, Ježíše Krista, tvého Syna, který přijde soudit živé i mrtvé skrze oheň na věky.</td><td>Prosíme tě, Bože: Ať skrze tvého Syna
sestoupí do tohoto křestního pramene síla Ducha svatého, aby všichni, kdo budou ve křtu spolu s Kristem pohřbeni, ve křtu s ním také vstali ze smrti k životu.
Neboť on s tebou žije a kraluje na věky věků.
Zvolání lidu: Prameny, velebte Pána, chvalte a oslavujte ho naveky.</td></tr>
<tr><td>Odebere se voda do zvláštní nádoby a věřící jsou jí pokropeni.</td><td>Odebere se voda do zvláštní nádoby</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Do vody se jakoby znamením kříže vlije olej katechumenů:
Ať je tato voda posvěcena a oplodněna olejem spásy pro všechny, kteří se z ní znovuzrodí k životu věčnému. – Amen.
Do vody se jakoby znamením kříže vlije křižmo:
Vlití křižma našeho Pána, Ježíše Krista, a Svatého Ducha Utěšitele, ať se stane ve jménu svaté Trojice. – Amen.
Do vody se třikrát jakoby znamením kříže vlije olej katechumenů a křižmo:
Smíšení křižma k posvěcení, oleje k pomazání, ať se také stane ve jménu Otce †, i Syna †, i Ducha † Svatého. – Amen.
A smísí vodu s oleji.</td><td></td></tr>
<tr><td>Pokud má být někdo pokřtěn, následuje křest.</td><td>Pokud má být někdo pokřtěn, následuje křest (kněz odloží fialová roucha a vezme štolu a pluviál bílé barvy).</td><td>Křest</td></tr>
</table>

Tato modlitba je převzata ze staršího misálu, v obou na místě po příchodu ke křestnímu prameni, který byl ve starém ritu na začátku křestní bohoslužby. →	Procesí z presbytáře ke křestnímu prameni: thuriferář, podjáhen nesoucí kříž, ostatní, jáhen s požehnanou vodou, celebrant. Velikonoční svíce zůstává na svém místě. Cestou se zpívá: Jako laň prahne, po vodách bystřin. Voda se vlije do pramene, modlitba: Pán s vámi – i s tebou Všemohoucí věčný Bože, shlédni na zbožnost svého obnoveného lidu, který jako laň prahne po vodách bystřin, a milostivě dej, aby jeho žízeň po víře posvětila tělo i duši skrze tajemství křtu. Skze našeho Pána... Kněz okouří křestní pramen	
Návrat od křestního pramene do presbytáře		
	Kněz odloží fialová roucha a vezme štolu a pluviál bílé barvy.	
	Obnova křestního vyznání věřících. Rozsvícení svíček věřících.	Obnova křestního vyznání věřících. Rozsvícení svíček věřících.
	V této posvátné noci, nejdražší bratři, svatá matka církev obnovená naším Pánem Ježíšem Kristem ukřižovaným a pohřbeným bdí a slaví jeho slavné vzkříšení a radostně se veselí.	*Tento text se v přepracované podobě dostal do pokoncilního ritu úplně na začátek před svěcení ohně.* ←
	Ale jak učí apoštol, i my jsme byli křtem pohřbeni spolu s Kristem ve smrt, proto jako Kristus vstal z mrtvých, tak i my máme žít novým životem, a vědět, že náš starý člověk byl spolu s Kristem ukřižován, abychom již neotročili hříchu, ale abychom žili Bohu v Kristu Ježíši našem Pánu.	My všichni máme účast na Kristově vítězství nad smrtí: Neboť křtem jsme byli spolu s Kristem pohřbeni, abychom s Kristem vstali k novému životu.
	Proto nyní vykonejme to, nač jsme se čtyřicet dní připravovali, a obnovme své křestní vyznání: Zřekněme se ducha zla a vyznejme víru v Krista Ježíše, zřekněme se hříchu a slibme, že chceme sloužit Bohu v jeho svaté církvi	
	Zříkáte se tedy ducha zla? – Ano I všeho, co působí? – Ano I všeho, čím se pyšní? – Ano.	
	Věříte v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země? – Věřím.	

	Věříte v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho, narozeného a umučeného? – Věříme	Věříte v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho, jenž se narodil z Marie Panny, byl ukřižován a pohřben, vstal z mrtvých a sedí na pravici Otcově? – Věřím.
	Věříte v Ducha svatého, svatou církev obecnou, společenství svatých, odpuštění hříchů, vzkříšení mrtvých a život věčný? – Věřím.	
	Nyní se spolu modleme, jak nás naučil náš Pán, Ježíš Kristus. Otče náš…	
	Všemohoucí Bůh, Otec našeho Pána Ježíše Krista, nás vysvobodil z hříchu a dal nám život z vody a z Ducha svatého. Kéž v nás svou milost chrání, abychom byli s Kristem spojeni na věky věků. O.: Amen.	
	Pokropení věřících vodou	
		Zpěv: Viděl jsem pramen vody, který vyvěral z chrámu na pravé straně, aleluja. A všichni, k nimž voda dosáhla, byli uzdraveni a volají: Aleluja, aleluja.
První část litanií ke všem svatým (vzývání svatých), všichni klečí.		
Druhá a třetí část litanií (vzývání a prosby), všichni klečí. Kněz se odebere do sakristie, a oblečou bílá roucha pro mši. Presbytář se připraví pro slavení mše, oltář se ozdobí květinami.		Přímluvy

Mnohé ze změn, dokumentovaných ve srovnávací tabulce, již byly uvedeny výše. Zde si všimněme následujících momentů: (1) Střídání bohoslužebných rouch opět svědčí o dvojím charakteru předkoncilní vigilie, která byla, lze-li to tak říci, postní bohoslužbou s velikonočními prvky. (2) Reforma Pia XII. přesunula – ve snaze učinit ji věřícím dostupnou – hlavní část této bohoslužby do presbytáře a průvod k prameni se konal pouze, aby se posvěcená voda do křtitelnice vlila. V nové vigilii Pavla VI. se koná křestní část opět u křtitelnice. (3) Svěcení vody bylo (až reformou po Druhém vatikánském koncilu) zjednodušeno, byla odstraněna gesta i zasvěcení pomocí olejů, zmizelo exorcizování vody ve prospěch zdůraznění kristocentrického a epiklektického konání se stručnou připomínkou vyjití Izraele z Egypta. Ponoření paškálu je přítomné po celou dobu a patří tedy mezi konstitutivní prvky obřadu. (4) Ve všech uváděných typech vigilie se konalo kropení lidu, ale až od reformy Pia XII. je zdůrazněn jeho křestní rozměr: kropení se koná totiž až po křtu katechumenů a po obnově křestních závazků věřících. (5) Litanie ke všem svatým měli ve vigilii Pia V. funkci přechodu od vigilie ke mši. V dnešním obřadu celou křestní část uvozují, je podtržena jejich jednota. Protože má bohoslužba velikonoční ráz, na rozdíl od předchozí úpravy se při litaniích nekleká.

<table>
<tr><th colspan="3">Mše velikonoční vigilie / Eucharistická liturgie</th></tr>
<tr><td>Před reformou Pia XII.</td><td>Po reformě Pia XII.</td><td>Po II. vatikánském koncilu</td></tr>
<tr><td colspan="2">Příchod kněze k oltáři, oskulace, okouření.
Kyrie eleison
Sláva na výsostech Bohu, vyzvánějí zvony</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Orace: Děkujeme ti, Bože, že nám dáváš účast na slávě této veliké noci vzkříšení svého Syna, našeho Pána Ježíše Krista, a prosíme tě, vyslyš modlitby těch, které jsi přijal za své syny: oživ v církvi svého Ducha a obnov nás, abychom ti sloužili v Duchu a v pravdě. Skrze tvého Syna …</td><td>Tato modlitba se v nezměněné podobě dostala do bohoslužby slova i v nové vigilii (viz výše).</td></tr>
<tr><td colspan="2">Epištola: Kol 3, 1–4</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Trojí aleluja</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Mezizpěv: Žl 117,1 a 117,1</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Evangelium: Mt 28, 1–7</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Pokračuje mše s určitými obměnami (např. neříká se Agnus Dei, ani modlitba po přijímání)</td><td>Pokračuje mše obvyklým způsobem.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Modlitba nad dary: Vyslyš, Bože, modlitby svého lidu a posvěť tyto dary, abychom měli účast na Kristově velikonoční oběti, v níž máme počátek věčného života. Skrze Krista, našeho Pána.</td></tr>
<tr><td>Nešpory:</td><td>Ranní chvály:</td><td></td></tr>
<tr><td>Antifona: Aleluja, aleluja, aleluja.
Ž 117 s doxologií, antifona.</td><td>Antifona: Aleluja, aleluja, aleluja.
Ž 150 s doxologií, antifona.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">(vynechává se čtení, hymnus a verš)</td><td></td></tr>
<tr><td>Antifona k magnificat:
Na sklonku soboty, když svítalo, přišly se Marie Magdaléna a druhá Marie podívat na hrob. Aleluja.
Magnificat s doxologií, antifona
Okuřuje se.</td><td>Antifona k Benedictus:
Záhy zrána prvního dne po sobotě přišly ženy k hrobu, když právě vycházelo slunce. Aleluja.

Benedictus s doxologií, antifona.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="3">Naplň nás, Bože, svým Duchem; a když jsme při velikonoční hostině jedli z jednoho chleba, ať nás všechny spojuje vjedno tvá láska. Skrze Krista…</td></tr>
<tr><td colspan="2"></td><td>Požehnání.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Propuštění: Jděte ve jménu Páně, aleluja, aleluja. – Bohu díky, aleluja, aleluja.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Požehnání. Vynechává se „poslední evangelium“</td><td></td></tr>
</table>

Před Druhým vatikánským koncilem mše svatá po vigilii teprve začínala se vstupními obřady a čtením Písma. Změněné prvky přesto vypovídaly o skutečnosti, že slavená mše není na bezprostředně předcházející vigilii nezávislá. Dnes mše pokračuje po přímluvách obvyklým způsobem, přičemž modlitba nad dary, preface i modlitba po přijímání zůstaly po celou dobu nezměněny. Ve verzích papežů Pia V. a Pia XII. je ještě zajímavé spojení s upravenou liturgií hodin, které zároveň kopíruje umístění bohoslužby do denní doby: v potridentské verzi slavené během dne následují sobotní nešpory (přičemž antifona k Magnificat se poněkud krkolomným způsobem snaží vyrovnat zřejmé liturgicko-temporální disproporce) a v předvatikánské verzi následují ranní chvály, neboť tato bohoslužba měla být slavena v průběhu noci. Obě verze oficia mají pouze jediný žalm, odpovídající slavenému tajemství. Pořadí požehnání a propuštění odpovídá danému obecnému mešnímu uspořádání.

Všechny uvedené skutečnosti nás přesvědčují o jednom: liturgické reformy velikonoční vigilie se dějí s ohledem na tradici a na předchozí úpravu, přičemž je snaha zachovat všechny konstitutivní prvky, odstranit zbytečné a nesrozumitelné prvky a celkově obřad projasnit, aby lépe vynikl jeho hlavní smysl, totiž oslava Kristova vzkříšení a obnova křestního zakotvení života věřících. O postupné reformě velikonoční vigilie tak právem platí slova koncilní konstituce *Sacrosanctum Concilium*:

> „Liturgie totiž obsahuje složku neměnnou, ustanovenou Bohem, a části podléhající změnám. Tyto části se postupem času mohou nebo dokonce musí měnit, jestliže do nich proniklo něco, co docela neodpovídá vnitřní povaze liturgie, nebo jestliže zastaraly. Texty a obřady je třeba při této obnově upravit tak, aby jasněji vyjadřovaly to svaté, čeho jsou znamením. Pro křesťanský lid by měly být snadno srozumitelné, pokud je to možné; lid by měl na nich mít účast plnou, aktivní a v duchu společenství. (…) Přitom ať se dbá, aby nové formy organicky vyrůstaly z forem, které již existují.“[165]

[165] DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: *Sacrosanctum Concilium,* čl. 21 a 23.

5 Průzkum

Následující kapitola je jakousi sondou, která má přiblížit, jak byly reformy liturgie měnící velikonoční triduum vnímány přímo ve své době. Nejedná se o vědecký výzkum, jenž by si kladl nárok na vyčerpávající zjištění, ale spíš o pokus přiblížit se k tématu této práce ještě jiným způsobem, než skrze odbornou literaturu a studium pramenů.

Metodologicky jsem se opíral o sociologickou literaturu věnující se kvalitativnímu výzkumu.[166] Protože se nejedná o stěžejní kapitolu mé práce, z praktických důvodů jsem předem stanovil, že s kněžími Českobudějovické diecéze, kteří zažili koncilní reformu liturgie zahrnující reformu velikonočních obřadů, uskutečním pouze tři rozhovory. Víceméně náhodně jsem se žádostí o rozhovor oslovil postupně čtyři kněze (kritéria pro výběr byla ryze praktická: v jednom případě osobní známost, v ostatních geografická blízkost) a za důležité považuji uvést, že jeden z nich rozhovor odmítl s tím, že „už je to všechno příliš dávno, než aby si něco pamatoval." Všechny rozhovory byly pořízeny v bytech dotazovaných kněží, byly nahrány a nahrávky přepsány, délka všech rozhovorů se pohybovala mezi dvaceti a třiceti minutami.[167] Každý rozhovor začínal obecnou otázkou, v níž jsem respondenty požádal, zda by si vzpomněli na proměnu slavení velikonoční vigilie při poslední liturgické reformě, a nechal jsem zcela na nich, jakým způsobem začnou odpovídat.

V další fázi rozhovoru jsem se na dosud nezmíněné oblasti doptával za pomoci předem připravených tematických okruhů, zvolených na základě předchozího studia. Doplňující otázky se týkaly zejména katechezí vztahujících se k novým obřadům, úlohy jáhnů, čas slavení, prolínání liturgie a lidových pobožností, účasti věřících, aj. Přepisy všech tří rozhovorů jsem opatřil poznámkami, pomocí kterých jsem provedl jednoduchou analýzu. Výsledky analýzy jsou představeny v této kapitole. K tomu je třeba uvést čtyři poznámky: Za prvé, přestože se rozhovor netýkal osobních témat, rozhodl jsem se všechny tři dotazované kněze anonymizovat. Za druhé, smyslem kvalitativního výzkumu není zjištění, jak věci jsou, či jak věci byly *doopravdy*. Spíše nás zajímá, jak o nich lidé mluví a co pro ně a pro jejich život znamenají. Za třetí, není důležité dát všem respondentům

[166] DISMAN Miroslav: Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele, 3. vydání, Praha: Karolinum, 2000, 308–319.
[167] Nahrávky i přepisy rozhovorů jsou v archívu autora.

stejný prostor, ale pracovat především s texty, které jsou nejbohatší na informace. Proto se odvoláváme nejčastěji na rozhovor s P. Adolfem a nejméně často na rozhovor s P. Františkem. Za čtvrté, citace z rozhovorů jsou ponechány v hovorovém jazyku, s použitými výrazy i slovosledem, pouze s minimálními úpravami.

Alespoň stručně představme dotazované kněze: Prvním z nich je P. Josef, který se narodil v roce 1919 v Českých Budějovicích, kněžské svěcení přijal v roce 1947. Reforma vigilie Pia XII. ho zastihla, když působil jako farář ve dvacetitisícovém městě. V průběhu svého dalšího života se podílel mimo jiné na správě diecéze (byl jejím administrátorem) a dnes je ještě aktivně činný v živé farnosti v Českých Budějovicích. Druhým dotázaným je P. Adolf, který se narodil v roce 1931 v Českých Budějovicích, kněžské svěcení přijal v roce 1972. Reforma vigilie ho zastihla ještě jako ministranta u katedrály v Českých Budějovicích. V průběhu svého dalšího života působil jako farář a administrátor v několika venkovských a městských farnostech, dnes pobývá na odpočinku v kněžském domově v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích. Třetím je P. František, který se narodil v roce 1924 v Domažlicích, kněžské svěcení přijal v roce 1949. Reforma vigilie ho zastihla jako farního vikáře na malém městě. V průběhu svého dalšího života působil jako farář a administrátor v několika venkovských a městských farnostech, dnes taktéž pobývá na odpočinku v kněžském domově v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích.

Obtíží, která se projevila u všech rozhovorů a kterou lze zároveň vnímat jako jedno z hlavích zjištění je, že vlastně *nebylo moc o čem mluvit* – téma proměny velikonočních obřadů nebylo pro dotazované tématem, které by je zajímalo natolik, že by o něm dokázali dlouze hovořit. Je to dáno zřejmě jak časovou vzdáleností od provedení reformy a věkem respondentů, tak také zřejmě faktem, že konkrétní proměna vigilie za Pia XII. byla později přehlušena celkovou liturgickou reformou po Druhém vatikánském koncilu. V rozhovorech dotazovaní kněží totiž často sklouzávali k popisu obecných pokoncilních proměn mešní liturgie a toto téma bylo pro ně mnohem vítanější; musel jsem je pomocí otázek opět vracet ke vzpomínání na velikonoční vigilii.

Použije-li se metoda první otevřené otázky, je třeba dobře vnímat, jak respondent odpoví, protože to je zpravidla pro něj v souvislosti s daným tématem to nejdůležitější. Zde jsou tedy citace odpovědí:

„Byla taková obava, když byla ta reforma promulgována, že to lidi nepřijmou. Hlavně se jednalo o tu slavnost vzkříšení, která vždycky byla velkou slávou, která byla v sobotu večer, šlo se průvodem a kapela byla, taková sláva pro celou farnost a celou obec, a teď mělo být něco naprosto jiného, měla to být doslova vigilie k té veliké slavnosti ukončení velikonoční přípravy, která vrcholí teda potom vyznáním víry.“ (P. Josef)

„To svaté třídenní bylo latinsky, bylo to krásné, ovšem nikdo tomu nerozuměl, třeba Bílá sobota, dvanáct latinských lekcí, litanie ke všem svatým, bylo to prostě krásné, dlouhé, ale mělo to, řekl bych časovou nesprávnost, bylo to ráno, dopoledne, a večer bylo takzvané vzkříšení, tedy to bylo jistě správně, ale to bylo jím už jakoby oddělený, večer bylo vzkříšení, a tak myslím, že dneska, když je to česky, a je možnost vybrat ze sedmi lekcí, tak ten kněz má přeci jen možnost nějak zdůraznit, co považuje za důležité, co považuje za vhodné pro ten svůj lid, je to všechno srozumitelné, je to do určité míry kratší – lidé dnes neudrží dlouho pozornost – je to přijatelnější, že se mohou více soustředit a prožít to tak hlouběji. Taky tím, že je to až večer, když začíná ten nový den podle židovského způsobu, tak myslím, že ta reforma byla udělaná vhodně.“ (P. Adolf)

„Když se měnila liturgie, měnily se také Velikonoce, a v sobotu to hlavní bylo, že se vigilie přesunula z rána na večer, a pak ještě nějaký drobnější změny tam byly.“ (P. František)

Z citací je vidět, že dotázaní kněží jako první zmiňují, a tedy za nejdůležitější změnu považují posunutí obřadů velikonoční vigilie z ranních do večerních hodin. Je to dáno především faktem, že večer se slavila výše popisovaná oblíbená lidová Slavnost vzkříšení, na jejíž místo měla nastoupit modlitba liturgická. Z druhé citace je zřejmé, že dotazovaný kněz nedokáže dost dobře rozlišit mezi reformou Pia XII. a změnami za Pavla VI., neboť dává do souvislosti přesun do večerních hodin s přechodem k národnímu jazyku. Konečně třetím aspektem reformy je obava, jak bude změna přijata.

Jak jsme popsali v kapitole 2.5, těsně před pokoncilní reformou se v předvečer Božího hodu velikonočního konala Slavnost vzkříšení. Jednalo se o lidovou pobožnost, při níž se v průvodu z Božího hrobu vynesla Nejsvětější svátost v monstranci, nesla obcí zpět do kostela, kde bylo požehnání. Důležité je, že této pobožnosti je v rozhovorech věnováno více místa, než samotné dopolední vigilii. Pro příklad uveďme citaci z rozhovoru s P. Adolfem:

„To se šlo s Nejsvětější svátostí od Božího hrobu po celé návsi, v oknech byly rozžaté svíce, to už bylo večer, na Bílou sobotu je brzo tma, hrála muzika, požehnání, uložení Nejsvětější svátosti, ještě pak písně, muzika šla ven, hrálo se, chlapi si konečně mohli zapálit, poněvadž přes půst se nekouřilo. Zkrátka velká sláva.“ (P. Adolf)

Na uvedené citaci je zřejmé, že pobožnosti se účastnila celá farnost, příp. celá obec (průvod po obci, rozžaté svíce v oknech) i že znamenala skutečný předěl i v každodennosti lidí („chlapi si mohli zapálit“). Jestliže takový význam měla večerní slavnost, je samozřejmě důležité ptát se, jaké místo patřilo velikonoční vigilii konané dopoledne:

> „To všechno bylo dopoledne. A to byly poloprázdný kostely. To bylo velmi málo lidí. Velké množství bylo večer při vzkříšení. (…) Lidi ráno nechodili, protože to bylo latinský, nerozuměli tomu, a hlavně ty lidi se připravovali na ten večer, To byla podstata vzkříšení. To byly ty hlavní svátky. Na bílou sobotu se ještě vytíralo a lidi čistili.“ (P. Adolf)

Dopolední vigilie, podobně jako např. pobožnosti u Božího hrobu, byla tedy marginální záležitostí, zcela ve stínu večerního průvodu. K marginálnímu postavení dopolední vigilie možná kromě kulturní danosti, přistoupil také fakt jazykové obtížnosti, délka i spojení vigilie s modlitbou oficia: „Zpívaly se nokturny, matutinum, to byla nádhera, ale dlouhý to bylo.“ (P. Josef)

Je přirozené očekávat obavy a pastorační nejistoty, doprovázející nahrazení oblíbené pobožnosti novou liturgií. Takovou obavu ovšem vyjadřuje pouze jeden z dotázaných, P. Adolf, ostatní kněží o ní nemluví. Možná také proto u P. Adolfa nalezneme, na rozdíl od dvou ostatních, zmínky o katechezích, které měly věřící na novinky připravit:

> „Ještě někde mám kázání, jak se máme připravit na ty nový [obřady] podle reformy, jak to bude vypadat. Museli jsme na to lidi připravit.“ (P. Adolf)

> „Lidem se to nemuselo vysvětlovat, lidi to dost chápali. (…) Ta liturgie je tak krásná a obsažná, že není třeba žádné [vysvětlování].“ (P. Josef)

> „Měl jsem povídání s ministrantama, jako kaplan jsem je měl na starosti, jak to bude po novu vypadat, aby všechno věděli. Ale s lidma jsme to, myslím, nijak neprobírali.“ (P. František)

V odpovědích tří dotázaných kněží nalezneme vlastně úplnou škálu přípravy věřících na liturgickou změnu: od poučení všech, přes instrukce pouze nejbližším spolupracovníkům až po absenci vysvětlení. Zde je samozřejmě třeba zohlednit fakt, že P. Josef, který se na vysvětlování nepamatuje, v té době nebyl ještě knězem.

Následující otázkou samozřejmě je, jak byla změna ve farnostech přijata:

> „To byla obava. Ale je zajímavé, že velmi brzo se to vžilo. A lidé pochopili, ty obřady bílosobotní zvlášť. A víme dnes, a to dosvědčují fakta, která jsou, že ty

bílosobotní obřady jsou někdy tak plné jako třebas půlnoční. Takže ta reforma byla přijata s nadšením.“ (P. Adolf)

Podobně se vyjadřují také druzí dva kněží, P. Josef říká, že „lidé vše pochopili“ a P. František, že s novou vigilií „nebyly žádné obtíže“. Jednoznačná bezproblémovost zavedení nové liturgie je překvapující, zvlášť když respondenti tolik mluvili o lidovosti a oblíbenosti pobožnosti vzkříšení, která byla po koncilu vigilií vytlačena. Tato otázka by jistě stála za podrobnější prozkoumání, nakolik to ovšem ještě bude možné, nevíme, neboť fundovaných pamětníků reformy ubývá.

O konkrétní podobě obřadů kněží mluvili velmi málo a vždy až na přímý dotaz. Jejich vzpomínky se týkaly délky obřadů (mnoho čtení), použití litanií, svěcení křestní vody, žehnání paškálu, zpěvu *Exsultet*. Zde je citace týkající se vztahu Velikonoc k iniciačním svátostem:

„Ve starém ritu nebylo biřmování ani křest, to se nebazírovalo na tom, aby byly pokud možno křty dospělých na bílou sobotu. Ta svátost křtu tam nebyla tak zdůrazněná, jako v tom novém, jako v té reformě.“ (P. Adolf)

Co se tedy na velikonoční vigilii změnilo? Pro P. Františka především to, že se přestala slavit ráno a byla přesunuta na večer. Pro P. Josefa, že hraje větší roli až pokoncilní zjednodušená struktura a národní jazyk, které více odpovídají současné době a mentalitě lidí, a činí tak vigilii věřícím přístupnou. Pro P. Adolfa je navíc důležité to, že zatímco dříve byla vigilie záležitostí několika málo lidí, po reformě „počty vzrostly“.

Závěry malé sondy je možné shrnout následovně. Pro tři kněze, kteří zažili předkoncilní změny ve velikonoční liturgii, tyto změny dnes nejsou něčím fatálním. Jsou součástí postupného procesu přizpůsobování, jehož mnohem význačnější fáze nastala až za Pavla VI. Tak jako celý *novus ordo*, také velikonoční vigilie je dnes poznamenána zavedením národního jazyka, zjednodušením struktury, a dopřáním většího prostoru celebrantovi pro výběr a volbu. Co se týče přímo velikonoční vigilie, pak hlavní změnou bylo pro respondenty její přesutí do večerních hodin ještě za Pia XII., čímž byla vytlačena dosud velmi oblíbená pobožnost vzkříšení, a vigilii se tak dostalo předního místa ve velikonočním triduu, včetně patřičné návštěvnosti. Provedení změn se alespoň ve farnostech, v nichž působili dotazovaní kněží, nesetkalo s žádnými potížemi, ačkoli – alespoň podle jejich vzpomínek – se pouze výjimečně konaly katecheze o změnách informující.

Nakonec je třeba ještě jednou připomenout, že uvedený výzkum si neklade nárok na vyčerpání dané problematiky a to ani v rámci českobudějovické diecéze, vyčerpávající sociologický výzkum by totiž mohl být samostatnou diplomovou prací. Šlo zde jen o přiblížení toho, jak pokoncilní změny prožívali konkrétní lidé, působící v pastoraci, kteří měli liturgii na starosti a uváděli ji do života farností. Ukázat „lidskou stránku“ reformy velikonoční vigilie se i touto stručnou sondou dostatečně podařilo.

Závěr

Šestnáctého listopadu 1955 napsal kardinál Cicognani, prefekt Posvátné kongregace pro bohoslužbu: „Je nezbytné, aby věřící byli především starostlivě poučeni o povaze liturgie Svatého týdne,“[168] a to přesto, že liturgie obsahuje jakousi katechetickou dimenzi, takže kdykoli se konají posvátné obřady, jsou věřící již samotným pronášením modliteb a vykonáváním gest uváděni do slaveného tajemství. Velikonoční vigilie je v současném západním ritu zřejmě vůbec nejbohatším liturgickým obřadem z hlediska výběru čtení, symbolů, úkonů i modliteb. V předkládané práci jsem se v duchu kardinálovy výzvy podrobně zabýval vývojem velikonoční vigilie a smyslem jejích jednotlivých prvků. Podrobně jsem pak zkoumal změny, které předcházely její současnou podobu a které byly kromě příslušných srovnání pramenů dokumentovány také malou výzkumnou sondou v ilustrativním vzorku farností českobudějovické diecéze.

Velikonoční triduum, jehož je vigilie jádrem, je vrcholem liturgického roku, k němu jsou ostatní momenty ročního cyklu vztaženy a od něj získávají svůj smysl. Kořeny velikonoční vigilie sahají až do starověku a je nadmíru zajímavé pozorovat, jak křesťané napříč staletími používali k vyjádření tajemství své víry stejné symboly světla, vody, kadidla, aj. V průběhu dvou tisíc let bylo nejdůležitější vývojovou změnou týkající se velikonoční vigilie její středověké přesunutí do ranních hodin, čímž se zcela popřel charakter jako bdění uvádějícího do velikonoční radosti, používané symboly ztratily schopnost promlouvat a věřící přestali mít o tuto bohoslužbu zájem. Další z důvodů, který odcizil liturgii věřícímu lidu, byla jazyková bariéra, která způsobila nesrozumitelnost velkého počtu čtení nadto recitovaných *submissa voce.* Tento defektní stav, trvající několik set let, napravil až ve dvacátém století papež Pius XII.

Z provedených výzkumných rozhovorů vyplynulo, že přesun vigilie zpět do večerních či nočních hodin, do nichž mezitím lidová zbožnost umístila náhradní „Slavnost vzkříšení“, byl tou skutečně nejzásadnější a kladnou změnou týkající se velikonoční vigilie. Ze srovnávací analýzy liturgických textů je však zřejmé, že změny se dotkly celé řady aspektů vigilie a že jejich společným jmenovatelem byla především srozumitelnost a

[168] POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU: Instructio de ordine hebdomada sanctae instaurato rite peragendo, in: Ordo hebdomadae sanctae instauratus, Eiditio Taurensis juxta typicam, Marietti, 1956, vii–xi, ix, překlad autor.

přístupnost pro věřící. Reforma Pia XII. sjednotila svěcení ohně a velikonoční svíce, starozákonní čtení přestala být čtena u oltáře a jejich počet byl zkrácen, křestní bohoslužba se od křtitelnice přesunula do presbytáře. Při této reformě byla také dána přednost zjednodušení některých prvků ve prospěch čistějšího liturgického smyslu (nahrazení trojramenného svícnu přímo velikonoční svící, snížení počtu orací při žehnání ohně, aj.).

Proměny velikonoční vigilie uskutečněné v souvislosti s celkovou reformou liturgie po Druhém vatikánském koncilu pokračovaly v započatém směru a přinesly prvky charakteristické pro celou pokoncilní liturgii. Byl zjednodušen obřad svěcení vody původně s množstvím žehnání, zasvěcování a exorcizování, naproti tomu byla posílena důležitost Písma. Zvýšení počtu biblických lekcí, ale také například návrat ke křestní bohoslužbě konané nikoli v presbytáři, ale přímo u křestního pramene, svědčí o tom, že snadnost v liturgii není vším a že jisté hluboké prvky, byť poněkud náročnější (dlouhé naslouchání lekcím; přesun ke křtitelnici), mají své oprávněné místo.

Z rozhovorů vyplynulo, že pokoncilní přechod k národnímu jazyku byl z praktického hlediska druhou nejvýznamnější pozitivní změnou, která se této liturgie dotkla a která umožnila věřícími biblický vhled do celé liturgie této slavnosti. Důležitým, i když ne nečekaným zjištěním z rozhovorů je ovšem také skutečnost, že proměny velikonoční vigilie nepředstavovaly a nepředstavují dnes nic fatálního, byly překryty celkovou pokoncilní obnovou liturgie a obě změny respondentům do jisté míry splývají. Během výzkumu jsme se setkali s obtíží, která pramení z faktu, že žijících pamětníků obou reforem ubývá. Toto bylo jedním z důvodů, proč bylo obtížné vyslovit všeobecně platný závěr.

Důležitým zjištěním srovnávací analýzy je skutečnost, že dnešní použití a uspořádání prvků velikonoční vigilie není výsledkem jakékoli bezuzdné kreativity, ale navazuje na starší tradici, která je pouze přepracována tak, aby lépe vyjadřovala povahu slaveného tajemství a odpovídala zásadám, které stanovil Druhý vatikánský koncil. Patrné je to zejména na oracích z bohoslužby slova, ale též na výběru biblických čtení nebo na žehnacích modlitbách. Velikonoční vigilie, která v sobě jakoby soustřeďuje liturgické slavení celého roku, je tak zároveň dobrým „laboratorním“ příkladem práce církevních institucí provádějících změny v liturgických obřadech a zdařilého propojení staleté tradice i současných liturgicko-pastoračních požadavků.

Zmíněný kardinál Cicognani kromě citované věty dále napsal: „Smyslem této vigilie je skrze liturgické konání ukázat a připomenout jak nám byly život a milost dány skrze Pánovu smrt.“[169] Jsem přesvědčen, že současná podoba obřadů tento smysl naplňuje a že stojí za to stále hlouběji pronikat do slov, znamení a gest, která nám připomínají největší událost dějin, Kristovo zmrtvýchvstání, a největší událost našeho života, náš křest. Jsem rovněž přesvědčen, že stojí za to tato slova, znamení a gesta promýšlet a vysvětlovat, aby se liturgické slavení stále více stávalo skutečným zpřítomněním velikonočního tajemství a abychom skrze posvátné dění mohli okoušet, že země je oslnivou září již zalita, že matka církev je leskem jasného světla již zkrášlena a že temnoty našich životů byly definitivně přemoženy.

[169] Tamtéž.

Seznam použitých zkratek

AAS	Acta Apostolicae Sedis
CSEL	Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum
ČEP	Český ekumenický překlad Bible
VULRK	Všeobecná ustanovení o liturgickém roku a o kalendáři
PL	Patrologia Latina

Citované prameny

AUGUSTINUS: Epistula 55, 24: CSEL 34/2 195.

AUGUSTINUS: Sermo 219: PL 38, 1088.

Caeremoniale episcoporum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II. instaruratum auctoritate Ioannis Pauli PP. II. promulgatum, reprint 1. vydání, Vatican, 1985.

Český misál, Praha: Sekretariát České liturgická komise, 1983.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, (ze dne 4. prosince 1963), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, (ze dne 7. prosince 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL: Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi *Christus Dominus*, (ze dne 28. října 1965), in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, 2. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Decretum generale *Dominicae resurrectionis vigiliam*, (ze dne 9. února 1951), in: AAS 43 (1951), 128–137.

Decretum *Instaurata vigilia paschalis*, (ze dne 11. ledna 1952), in: AAS 44 (1952), 48–63.

Decretum generale *Maxima Redemptionis nostrae mysteria*, (ze dne 16. listopadu 1955), in: AAS 47 (1955), 838–857.

EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino (text, překlad a komentář Marcela Hejtmanová), České Budějovice: Jihočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1999.

HIPPOLYT ŘÍMSKÝ: Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium, 2000.

JAN PAVEL II.: Apoštolský list *Dies Domini*, (ze dne 31. května 1998), Praha: Zvon, České katolické nakladatelství, 1999.

Katechismus Katolické církve, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Dokumenty liturgické obnovy, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Dokumenty liturgické obnovy – Všeobecné pokyny k mešnímu lekcionáři, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Rok eucharistie: podněty a návrhy, Praha: Česká biskupská konference, 2005.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Všeobecné pokyny k Římskému misálu, Praha: Česká biskupská konference, 2003.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI: Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001.

Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Consilii Tridentini restitutuum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognitum, editio sexta missis novissimis aucta, Ratisbonae – Neo-eboraci – Cincinnati, 1868.

Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus, Eiditio Taurensis juxta typicam, Marietti, 1956.

PAVEL VI.: Apoštolská konstituce *Missale Romanum*, (ze dne 3. dubna 1969), Roma, 1969.

PIUS XII.: Encyklika o posvátné liturgii *Mediator Dei*, (ze dne 20. listopadu 1947), Brno, 1948.

POSVÁTNÁ KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU: Instructio de ordine hebdomada sanctae instaurato rite peragendo, in: Ordo hebdomadae sanctae instauratus, Eiditio Taurensis juxta typicam, Marietti, 1956, vii–xi, ix.

Římský misál (přeložil a poznámkami opatřil P. Marian Schaller, OSB), 5. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1952.

SEKRETARIÁT ČESKÉ LITURGICKÉ KOMISE: Uvedení do křesťanského života, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1987.

Tabulka liturgických dnů, in: Denní modlitba církve, sv, 1: Doba adventní a vánoční, 2. upravené a doplněné vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 91–93.

Tabulka liturgických dnů, in: Český misál, Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1983, 87–88.

Všeobecná ustanovení o liturgickém roce a o kalendáři, in: Český misál, Praha: Sekretariát české liturgické komise, 1983, 78–101.

Z velikonoční homilie biskupa Melitona ze Sard, in: Denní modlitba církve, sv. 2: Doba postní a velikonoční, 2. upravené vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 473–474.

Použitá literatura

ADAM Adolf: Liturgický rok, Praha: Vyšehrad, 1998.

ADAM Adolf: Liturgika, Praha: Vyšehrad, 2001.

MARTIMORT Aimé–Georges: Handbuch der Liturgiewissenschaft, Freiburg: Herder, 1965.

BAUR Benedikt: Život ve světle liturgie, Broumov: Sestry dominikánky, 1969.

BERGAMINI, A.: Triduo Pasquale, in: SARTORE Domenico, CSJ, TRIACCA Achille, SDB, CIBIEN Carlo, SSP (ed): Liturgia, Milano: Edizioni San Paolo, 2001, 2028–2037.

BERGER Rupert: Liturgický slovník, Praha: Vyšehrad, 2007.

BRADÁČ Josef: Posvěcení času, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.

BOTTE Bernard: Introduction, in: HIPPOLYTE DE ROME: La tradition apostolique d'apres les anciennes versions, 2. vydání, Paris: CERF, 1968.

CASEL Odo: Art und Sinn der ältesten christlichen Osterfeier, in: Jahrbuch für Liturgiewissenschaft 14, 1938.

CASEL Odo: Das christliche Festmysterium, Paderborn: Bonifacius, 1941.

CATELLA Alceste, REMONDI Giordano (ed.): Celebrare l'unità del Triduo Pasquale. Una Veglia illuminata dall'Assent, Torino: Leumann, 1998.

CINEK František: Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku: výklad misálu, sv. 2: Proprium de tempore 2, svatý týden, doba velikonoční, doba po Svatém Duchu, Olomouc: Lidové knihkupectví, 1932.

DISMAN Miroslav: Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele, 3. vydání, Praha: Karolinum, 2000.

DOČEKAL Jan: Nové obřady Svatého týdne, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1958.

EISENHOFER Ludwig: Handbuch der katholischen Liturgik 1.Bd., Freiburg im Breisgau: Herder, 1932.

FOLTYNOVSKÝ Josef: Liturgika, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936.

GATTERER Michael: Annus liturgicus cum introductione in disciplinam liturgicam, 5. vydání, Oenipont: Felizian Rauch, 1935.

GUARDINI Romano: O posvátných znameních, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.

HAHN Ferdinand: Der urchristliche Gottesdienst, Stuttgart: Katholisches Bibelwerk, 1970.

HEJTMANOVÁ Marcela: Úvod, in: EGERIA: Itinerarium Egeriae – Putování Egeriino, České Budějovice: Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 1999, 7–27.

HENRICHS Norbert: Kult und Brauchtum im Kirchenjahr, Düsseldorf: Patmos, 1967.

JÁHEN VAVŘINEC: Příručka pro kostelníky v úpravě pro církevní provincii českou a moravskou, Praha: Kropáč a Kucharský, 1947.

JUNGMANN Josef A.: Liturgisches Erbe und pastorale Gegenwart, Innsbruck: Tyrolia, 1960.

KAŇA Jiří: Stručný nástin teologie diakonátu, in: kolektiv autorů: O služebném kněžství, Svitavy: Trinitas, 2006, 112–132.

KOPEČEK Pavel: Slavení křesťanského tajemství – Stručný úvod do liturgiky, Brno 2004.

KREJČÍ Alois: Katolická liturgika pro obecné a měšťanské školy, Brno: A. Píša, 1906.

KULDA Beneš Method: Církevní rok: Kniha naučná pro každý stav i věk, obsahující na každý den několik životopisů světcův a světic Páně a všechny slavnosti, neděle, svátky i výroční památky církevní dle kalendáře Českého, sv. 2: měsíc únor a březen, Praha: 1880.

KUPKA Josef: O církevním roce, Praha: V. Kotrba, 1907.

LLOPIS Juan: Vstříc Pánu, Řím: Křesťanská akademie, 1971.

McDONNELL Kilian, MONTAGUE George T.: Rozněcování ohně, Praha: Scriptum, 1992.

POKORNÝ Ladislav: Liturgika II., Praha: Česká katolická charita, 1976.

POKORNÝ Ladislav: Obnovená liturgie, Praha: Česká katolická charita, 1976.

POKORNÝ Ladislav: Světlo svátostí a času, Praha: Zvon, 1990.

POKORNÝ Ladislav: Z dějin liturgie u nás, Praha: Česká katolická charita, 1969.

POLC Jaroslav: Posvátná liturgie, Řím: Křesťanská akademie, 1981.

POSPÍŠIL Ctirad Václav: Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel, 3. doplněné vydání, Praha – Kostelní Vydří: Krystal OP – Karmelitánské nakladatelství, 2006.

RICHTER Klemens: Liturgie a život: Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie, Praha: Vyšehrad, 1996.

RIGHETTI Mario: Manuale di storia liturgica, 2. vydání, Milano: Àncora, 1950.

TAFT Robert: La liturgie des heures en Orient et en Occident: Origine et sens de l'Office divin, Thurnout: Brepols, 1991.

TAFT Robert: Poděkování za světlo: Příspěvek k teologii nešpor, in: TAFT Robert: Život z liturgie: Tradice Východu i Západu, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, 171–199.

TAFT Robert: Návraty k historicismu, in: Život z liturgie: Tradice Východu i Západu, Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, 28–48.

WAGNER Johannes, FISCHER Balthasar: Die Feier der Heiligen Woche, Trier: Paulinus, 1956.

WEGMAN Hermann A. J.: Geschichte der Liturgie im Westen und Osten, Regensburg: Josef Pustet, 1979.

Internetové zdroje:

POKORNÝ Ladislav: Neděle zmrtvýchvstání Páně, http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=264, (20.10.2008).

KOPEČEK Pavel: Světlo v křesťanské liturgii, http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=471 (18.4.2010).

Resumé

Cílem této práce je prostudovat podstatné prvky ve slavení liturgie velikonoční vigilie, především jejich původ, význam a vývoj. Přitom je zvláštní pozornost věnována reformám vytvořených pod vedením papežů Pia V., Pia XII. a Pavla VI. Metodologicky se jedná zejména o komparaci pramenů (liturgických textů) za pomoci odborné literatury s použitím srovnávací analýzy forem, která je doplněna kvalitativními rozhovory.

V průběhu dvou tisíc let bylo nejdůležitější vývojovou změnou týkající se velikonoční vigilie její středověké přesunutí do ranních hodin, čímž se zcela popřel charakter jako bdění uvádějícího do velikonoční radosti, používané symboly ztratily schopnost promlouvat, k čemuž se později přidala skutečnost jazykové bariéry. Tento defektní stav, trvající několik set let, napravil až ve dvacátém století papež Pius XII. a po něm Druhý vatikánský koncil. Přesun vigilie zpět do večerních či nočních hodin, do nichž mezitím lidová zbožnost umístila náhradní „Slavnost vzkříšení“, byl tou nejzásadnější změnou týkající se velikonoční vigilie, což potvrdily všechny provedené rozhovory. Za druhou nejvýznamnější změnu bylo v rozhovorech označeno zavedení národního jazyka. Obě zkoumané reformy ve 20. století liturgii postupně zjednodušovaly, odstraňovaly nadbytečné prvky, posilovaly pozici Písma a celkovou jednotu vigilie.

Důležitým zjištěním srovnávací analýzy je skutečnost, že dnešní použití a uspořádání prvků velikonoční vigilie není výsledkem jakékoli bezuzdné kreativity, ale navazuje na starší tradici, která je pouze přepracována tak, aby lépe vyjadřovala povahu slaveného tajemství a odpovídala zásadám, které stanovil Druhý vatikánský koncil. Patrné je to zejména na oracích z bohoslužby slova, ale též na výběru biblických čtení nebo na žehnacích modlitbách. Velikonoční vigilie, která v sobě jakoby soustřeďuje liturgické slavení celého roku, je tak zároveň dobrým „laboratorním“ příkladem práce církevních institucí provádějících změny v liturgických obřadech a zdařilého propojení staleté tradice i současných liturgicko-pastoračních požadavků.

Anglická anotace

EASTER VIGILS IN HISTORY, ITS REFORMS SINCE THE PERIOD OF PIUS XII. TILL PRESENT AND ITS RECEPTION IN CHOSEN PARISHES OF DIOCESE ČESKÉ BUDĚJOVICE

This thesis focuses on the Easter Vigil Liturgy. Its first part is dedicated to the history and development of this feast with special focus on the period of liturgical reforms of Pius V., Pius XII. and the period after the second Vatican Council Its aim is the explanation of specific elements in the liturgy of this feast. This thesis is founded on specialized literature and contemporary liturgical books.

The second part aims to describe the understanding and impact of the reform on the believers, who celebrated this liturgy. This is done through a selected sample of parishes in the diocese of České Budějovice, which were and are bearers of life. By making use oral history, we follow the way how people perceived these changes of the forms of celebration and how they understood them. The thesis will be concluded by an analysis of both parts.

Key words:

Velikonoce	Easter
Velikonoční triduum	Paschal Triduum
Velikonoční vigilie	Easter Vigil
Historie liturgie	History of the liturgy
Liturgická reforma	Reform of the liturgy

Práce má rozsah 145 120 znaků včetně mezer a poznámek pod čarou.